ZOZOLALA

tweemaandelijks stripinformatieblad *december 1997 / januari 1998* 96

ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, dat tweemaandelijks verschijnt. ZozoLala is gratis voor de klanten van onderstaande stripwinkels. Verantwoordelijke uitgever: Stichting Zet.El

ALKMAAR
BOOKERS & STRIPPERS
Boterstraat 19
1811 HP / 072 - 512 19 16

ANTWERPEN
BEO
Hopland 15
2000 / 03 - 233 25 36

BUDDY'S
Meir 125 (1e verd.)
2000 / 03 - 232 16 31

MEKANIK STRIP
St. Jacobsmarkt 73
2000 / 03 - 234 23 47

AMSTERDAM
LAMBIEK
Kerkstraat 78
1017 GN / 020 - 626 75 43

NOU MOE !?!
Krugerplein 17
1092 KA / 020 - 693 63 45

RICHARD
Rombout Hogerbeetsstraat 78
1052 HX / 020 - 684 29 23

SNOEK
Eerste van Swindenstraat 545
1093 LC / 020 - 668 47 64

APELDOORN
DE TWEEDE LEZER
Eerste Wormenseweg 102
7331 DK / 055 - 542 72 02

ARNHEM
DE NOORMAN
Koningstraat 43
6811 DH / 026 - 442 09 09

ASSEN
PLOK. STRIPS EN EH...
Zaagmolen 31 DINGES!
9401 BR / 0592 - 31 32 92

BERGEN OP ZOOM
GILLES DE GEUS
Bosstraat 4 (passage)
4611 NC / 0164 - 24 74 62

BREDA
FRANKA
Torenstraat 9 (passage)
4811 XV / 076 - 521 41 53

BRUGGE
DE STRIEP C.V.
Katelijnestraat 42
8000 / 050 - 33 71 12

BRUSSEL
HET B-GEVAAR
Greepstraat 15
1000 / 02 - 513 14 86

DELFT
BUL SUPER
Breestraat 18 - 22
2611 RG / 015 - 212 60 97

DEN BOSCH
SPIRIT
Hinthamerstraat 90
5211 MS / 073 - 614 55 30

DEN HELDER
BOEKIE
Reigerstraat 24
1781 VH / 02230 - 61 23 77

DEN HAAG
HAAGSE STRIPSHOP
Wagenstraat 104c
2512 AZ / 070 - 363 41 15

MIEKE'S STRIPTIEK
Chasséstraat 71
2518 RW / 070 - 365 07 38

PANDA
Frederikstraat 955 - 959
2514 LJ / 070 - 363 59 50

WALK IN
Herengracht 11
2511 EG / 070 - 381 92 76

DORDRECHT
SJORS
Scheffersplein 1
3311 EJ / 078 - 614 20 12

EINDHOVEN

ENSCHEDE
DE STRIP-AAP
Kuipersdijk 66
7512 CJ / 053 - 430 52 61

GEEL
ALFA STRIP
Nieuwstraat 12
2440 / 014 - 58 43 80

GENT
PIERKE
Frans van Rijhovelaan 312
9000 / 09 - 227 70 86

GOES
HET PAARD VAN TROJE
Langevorststraat 2
4461 JP / 0113 - 21 46 91

GRONINGEN
LAND VAN LANGVERGETEN
Nieuwe Ebbingstraat 19
9712 NC / 050 - 314 85 40

MODERN PAPIER
Pelsterstraat 20
9711 KL / 050 - 313 25 21

HALLE
DE STRIPOMAAN
Kardinaal Cardijnstraat 3
1500 / 02 - 356 15 89

HAMONT (B)
DE VRIJE MERT
P/a Heistraat 60
5701 HP / 0492 - 59 08 83

HASSELT
WONDERLAND
Paardsdemerstraat 17
3500 / 011 - 22 82 00

HELMOND
DE BOEKENWURM
Heistraat 60
5701 HP / 0492 - 59 08 83

HOORN
HET GELE TEKEN
Grote Oost 37
1621 BR / 0229 - 21 86 23

KAMPEN
DE FANTAST
Burgwalstraat 16
8261 HK / 038 - 332 03 25

LEEUWARDEN
DE BALLOON EXPRESS
Korfmakersstraat 1
8911 LA / 058 - 212 79 97

DE RAT
Voorstreek 83
8911 JL / 058 - 215 16 00

LEIDEN
DUMPIE
Nieuwe Rijn 18
2312 JC / 071 - 512 64 04

LEIDSE STRIPSHOP
Aalmarkt 4
2311 EC / 071 - 512 18 02

LEUVEN
HET BESLOTEN LAND
Parijsstraat 16
3000 / 016 - 22 58 40

GOBELIJN
Mechelsestraat 35
3000 / 016 - 23 55 86

MECHELEN
DE STRIPKEVER
p/a Leermarkt 50.b.024
2800 / 015 - 21 76 05

MIDDELBURG
HET PERRON
Sint Janstraat 13
4331 KA / 0118 - 63 47 47

OOSTENDE
DE STRIEP
Paulusstraat 36
8400 / 059 - 51 54 60

ROESELARE
WILLI'S WERELD
H. Consciencestraat 36
8800 / 051 - 24 64 15

ROTTERDAM
DICK BOS
Junolaan 2
3054 PW / 010 - 461 31 47

DONNER BOEKEN
Lijnbaan 150
3012 ER / 010 - 413 20 70

GALERIE SLAPHANGER
Rözener Manzstraat 67
3026 TV / 010-4769153

NOORD
Zaagmolendrift 33
3036 HC / 010 - 466 43 68

SCHIEDAM
't CENTRUM
Korte Singelstraat 20a
3122 GB / 010 - 426 25 84

YENDOR
Korte Hoogstraat 16
3011 GL / 010 - 433 17 10

SINT TRUIDEN
DE GALLIËR
Beekstraat 58
3800 / 011 - 67 17 39

TILBURG
TOMMY
Nieuwlandstraat 14
5038 SN / 013 - 535 83 19

TORHOUT
't STRIPJE
Oostendestraat 32
8820 / 050 - 21 71 82

TURNHOUT
TISTJEN DOP
Paterstraat 96
2300 / 014 - 42 88 29

UTRECHT
PIET SNOT
Vismarkt 3
3511 KR / 030 - 231 84 72

STRIP EN LEKTUURSHOP
Oude Gracht 194
3511 NR / 030 - 233 43 57

VENLO
BOLSTER
Grote Kerkstraat 14
5911 CH / 077 - 354 40 69

ZWOLLE
DE BOEKENHALTE
Assendorperstraat 103
8012 DH / 038 - 422 10 77

Muzie

Het aardige van grote stripbeurzen als Breda en Haarlem, is het contact dat we als redactie hebben met abonnees, winkeliers, striplieffebbers en stripmakers. Net als vorig jaar hebben we in het Turfschip weer een bonte stoet aan onze kraam voorbij zien trekken. Padvinders wilden stickers, scholieren vroegen om een tekening van Marq van Broekhoven, liefhebbers verlangden informatie en jonge stripmakers wensten aandacht voor hun geesteskinderen en zieleroerselen.
In deze laatste groep bezoekers bevonden zich veel bekenden van voorgaande jaren. Het enthousiasme en het doorzettingsvermogen kent in deze kringen geen grenzen. Doorgewinterde redacteuren van amateurbladen prijzen hun waar op routineuze wijze aan en onvermoeibare small press-uitgevers hebben elke keer weer nieuwe uitgaven aan hun uitdijend fonds toegevoegd. Al eerder konden we constateren dat er meer continuïteit is gekomen in het stripcircuit dat zich bezig houdt met werk van amateurs en beginnende professionals. De scheidslijn tussen beide groepen vervaagt steeds meer. Veel meer dan twintig jaar geleden hebben startende stripmakers daardoor een etalage en, wat nog belangrijker is, contact met geestverwanten.
Ook deze keer hebben we weer regelmatig staan watertanden boven verrassend mooi werk van onbekende stripmakers als Frank van Seijen en Lode Devroe. Sommige talenten zien we nooit meer terug. Anderen gaan volhardend door en tonen aan dat er nog steeds muziek zit in de Nederlandse stripcultuur. Spelen, jongens en meisjes!

de redactie

Redaktieadres ZozoLala: Postbus 344, 3720 AH, Bilthoven, Nederland
e-mail: hvsoest@gpd.nl

REDAKTIE: Paul van Gremberghen, Jef Nieuwenhuis, Hans van Soest, Karin van Wylick & Gerard Zeegers

LAY-OUT: Toon Dohmen & Xander Elink Schuurman

VASTE MEDEWERKERS: Peter Boel, Marq van Broekhoven, Anton Damen, Maaike Hartjes, Inktvis Prutduktie, Jantien van Leeuwen, Mike Marsfelder, Bert van der Meij, Bert Meppelink, Pieter van Oudheusden, Barbara Stok & Studio Wanproduct

OOK WERKTEN MEE: Stef van Doornik, Hein de Kort & Stefan van Dinther

DRUK & AFWERKING: Drukkerij SSN (Nijmegen), Van den Burg Boekverzorging (Weurt)

BIJ DE VOORPLAAT: Originele voorplaat van Hein de Kort

ABONNEMENTEN ZIJN MOGELIJK voor één jaar (ƒ 20,00 / BF 370) of voor twee jaar (ƒ 33,00 / BF 600). Belgische CJP-houders betalen per jaar BF 320, of per twee jaar BF 500.

ABONNEMENTEN GAAN IN na storting van het totaalbedrag op Postbank giro 3253937 (NL) of Postgirorekening 000 - 164840584 (B) t.n.v. Stichting Zet.EL te Tilburg o.v.v. je eigen adres en evt. je CJP-nummer.

COPYRIGHT 1997 bij Stichting Zet.EL. Overname van artikelen, strips, of illustraties enkel in overleg met de uitgever.

OPLAGE: 7.000 exemplaren

ISSN: 1382 - 8630

Wild en ruig

Hein de Kort draait gewoon door

Begin jaren tachtig meldt zich bij Van Wulften, eigenaar van uitgeverij Espee en het stripblad Gummi, *een jonge tekenleraar met een map tekeningen. Hein de Kort is overtuigd van zijn eigen kunnen en vast van plan het te gaan maken in de stripwereld. Het zijn tijden van versuffing.* Pep *is in coma geraakt en heet* Eppo, *uitgeverij Oberon is een ander begrip voor truttigheid. Stripmakers proberen zich in* De Vrije Balloen *aan de al te knellende banden van een beperkende redactie te ontworstelen, maar het blad lijdt een kwijnend bestaan. Alleen Espee lijkt een alternatief te zijn voor jonge, vastbesloten stripmakers.*
Bijna twintig jaar later is Hein de Kort heel aardig in zijn oorspronkelijk streven geslaagd. SjoSji, Oor *en* Primeur *zijn slechts enkele voorbeelden van bladen waarin zijn strips te vinden zijn, De populariteit van zijn strips is onveranderd groot en zijn publiek blijft zich opmerkelijk verjongen. Gesprek met een tekenaar die, bijna tot zijn eigen verbazing, vindt dat zijn tekenwerk subtieler is geworden.*

Eigenlijk wilde ik de kunst in. Destijds ging je dan de lerarenopleiding tekenen en handvaardigheid doen, zodat je in ieder geval van een inkomen verzekerd was. Het lesgeven beviel me echter slecht. Daarom stapte ik over op het maken van strips, wat ik veel leuker vond.
Ik wilde met het maken van strips mijn geld verdienen en in die tijd kon je met het soort strips waarmee ik kwam aanzetten, eigenlijk alleen bij Espee terecht. Verder was er in die tijd op dat gebied bijna niets. Ik had zes verhalen van twee pagina's en heb toen een afspraak gemaakt met Van Wulften om mijn werk aan te bieden. Het heeft niet zoveel zin om werk op te sturen en dan maar een reactie af te wachten.

GODALLEMOZES!!!
WAT IS HET?
OF EH.. WAT WAS 'T TOEN UW MAN HET KOCHT
'N PERSONEN-WEEGSCHAAL
ARM DING
LIJKT WEL OF 'T OORLOG HEEFT MET ZICHZELF

Op die manier krijg je nergens een voet tussen de deur. Van Wulften deed alles zo'n beetje in zijn eentje. Behalve hij was er alleen nog Dirk van Beek die het blad redigeerde en opmaakte. Toen ik voor mijn afspraak verscheen, was Bram Vermeulen er toevallig ook en die lag dubbel van het lachen bij het lezen van mijn strips. Dat zat dus wel goed en ik ben ook gelijk binnengehaald.

Espee bood in die tijd onderdak aan een keur van stripmakers. Daaronder bevinden zich namen die nu weinig mensen meer wat zeggen als Aad Labadie, Paul Bodoni en Rudolf Kahl. Daarnaast hebben echter ook coryfeeën als Gerrit de Jager, Eric Schreurs en in wat mindere mate Windig & de Jong, Wim Stevenhagen en de kortgeleden als stripmaker herboren Willem Vleeschouwer via Gummi *hun weg gevonden.*

Voor die tijd kende ik eigenlijk niemand. Van De Jager en Stevenhagen had ik al wel werk gezien. In die tijd tekenden ze nog samen. Eric Schreurs is ongeveer in dezelfde tijd als ik begonnen met *Bakken aan de bar,* een strip waarin regelmatig op de bar werd gescheten. Ik had meteen het idee dat ik daar absoluut niet bij wilde horen. Voor mezelf had ik een duidelijk voorstelling van waar ik wel bij wilde horen. Het waren de hoogtijdagen van de linkse pers en ik voelde me eigenlijk vooral thuis bij bladen als *Vrij Nederland* en *Groene Amsterdammer.* Het leek me wel mooi om daar in te staan. Pas later besefte ik dat ik in een positie verkeerde waarin er niets te kiezen valt. Je moet gewoon de schaarse mogelijkheden die je geboden worden, benutten. Anders kom je nergens.
Ik had mezelf een half jaar gegeven om iets op poten te zetten. Maar ik moet zeggen dat het vrij snel is aangeslagen. Mensen vonden het leuk wat ik maakte. Ik maakte de grappen die zij ook maken als ze met vrienden in de kroeg zitten.
Al vrij vlot leerde ik dat je moet blijven publiceren. Als mensen het leuk vinden wat je maakt, willen ze meer van je zien. Maar als dat dan een tijdje achterwege blijft, raak je in de vergetelheid. Je moet dus regelmaat in je productie aanbrengen. Voordat me dat duidelijk werd gemaakt, deed ik maar wat. Als ik iets leuks had bedacht, werkte ik het uit en bood het aan. De verhalen van twee pagina's waarmee ik bij Espee aan de bak ben gekomen, werden meteen geplaatst. Daarna werden de volgende bijdragen van mijn hand korter en langzamerhand ging ik constanter werken en een meer gedoseerde productie te leveren.
Je moet aanwezig blijven. In die tijd vond ik dat eigenlijk maar niets, maar het werkt wel zo.
De eerste strips die na mijn debuut werden gepubliceerd, waren bestemd voor *De Waarheid.* Van Wulften had een contract met die krant waarin hij dagstrips garandeerde. Het was de bedoeling dat we elkaar zouden aflossen. Uiteindelijk heb ik het langst meegedraaid. Later zijn ze in nog kleine rode boekjes uitgegegeven. Dat is na enige tijd gestopt omdat het formaat zich te goed zou lenen voor diefstal.

Toch was het niet allemaal harmonie bij Espee. De wrijvingen tussen uitgever Van Wulften en sommige tekenaars namen toe en sommige ruzies werden zelfs tot voor de rechtbank uitgevochten. De juridische kwesties leidden uiteindelijk tot het faillissement van de uitgeverij. De stripstal liep leeg. Van de bekende stripmakers bleven slechts De Kort en Schreurs de uitgever nog een tijd trouw.

Je kunt van Ger van Wulften zeggen wat je wilt, maar hij heeft een hoop stripmakers in het zadel geholpen. Zelf ben ik hem ook een hoop verschuldigd. Maar in de loop der tijd haakte iedereen af. Op een gegeven moment waren ook de samenwerkingsvoorwaarden tussen hem en mij niet meer toereikend.
Nu ik bij Big Balloon zit, merk ik wel het verschil tussen de twee uitgeverijen. Na de overstap

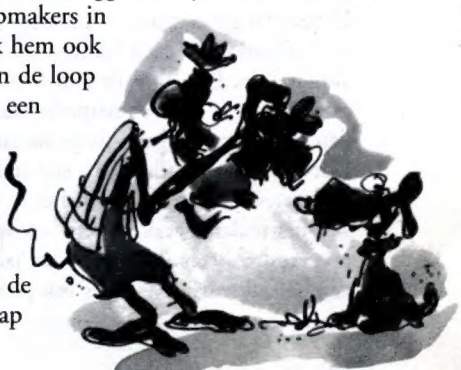

kwam ik een organisatie terecht waar alles veel zakelijker en bedrijfsmatiger verloopt. De verkoopcijfers van de albums zijn niet gigantisch, maar het levert geld op. Op die manier wordt het ook benaderd. Espee was eigenlijk alleen Ger van Wulften en dat maakt het wel een stuk persoonlijker.

Stripmakers als jij, Eric Schreurs en Gerrit de Jager zijn een generatie die nu al zo'n vijftien jaar grappen maakt. Droogt die bron nooit op? Ga je jezelf op een gegeven moment niet herhalen?

Hoewel, dat zeg ik nu wel, maar als de betaling zeer aanlokkelijk is, denk ik niet dat ik zou weigeren.
Mijn bezwaar tegen zo'n langlopende verbintenis is vooral dat ik dan de kans loop over tien jaar met publikatie van oude tekeningen te worden geconfronteerd. Ik moet daar de hand in kunnen houden. Het gebeurt nog wel eens dat mensen me vragen of ze oud werk van me mogen gebruiken. Maar voor sommige oude tekeningen schaam ik me. Met name mijn oudere werk ziet er een stuk stijver uit dan wat ik op dit

moment maak. Je kunt soms zien dat ik er ontzettend moeite mee had. Ik heb pas sinds een jaar of twee het gevoel dat ik het een beetje in de vingers krijg.
Ik verf met gekleurde inkt en teken met soepele tekenpennetjes. Het materiaal luistert nogal nauw. De pennetjes mogen niet krassen, maar moeten over het papier schuiven. Als ik een voorraad pennen koop, kan ik de helft weggooien omdat ze niet voldoen. Dat kan bijzonder frustrerend zijn. Het betekent ook dat het papier van een bepaalde dikte moet zijn, wil het effect goed zijn.
Oorspronkelijk ben ik de strip in gegaan om het geld te verdienen dat me in staat zou stellen te schilderen. Het bleek echter al snel dat ik bij de strip thuis hoorde en dat ik daar eigenlijk alles in kwijt kon. Toen ik eenmaal de goede stijl en de goede verhoudingen had gevonden, had ik niets anders meer nodig om mijn creativiteit uit te leven.

Als ik je zo hoor praten, krijg ik de indruk dat voor jou de vormgeving van de grap die je hebt bedacht even belangrijk is als de grap zelf.

Uiteraard. De vormgeving kan de grap maken en breken. Het is de combinatie van idee en vormgeving die de kwaliteit van een grap bepalen. Ik bedenk een grap of komische situatie met de bijpassende tekst. Als ik dan ga tekenen, zie je soms als het ware de grap tot leven komen. Met tekeningen kun je een in principe lullige grap toch heel leuk maken. Er is eens een theatergroep geweest, die mijn grappen op de planken wilde brengen. Maar dat werkte voor geen meter. Achteraf vind ik dat ook wel logisch. Ik bedacht grappen voor mijn strips, niet voor het theater. Bij mijn invallen horen tekeningen. Meestal begint het met een tekst, maar het kan ook gebeuren dat ik een tekening zit te maken en daardoor op het idee voor een grap kom. Er is geen vaste formule voor.

Jouw tekeningen lijken soms aan geen enkele regel gebonden. Hoofden hebben nauwelijks meer contact met de romp en lijven zijn tot elke stand in staat. Als vorm en inhoud zo aan elkaar gekoppeld zijn, betekent dat dan ook dat hoe grover de streken zijn die bijvoorbeeld Jean-Pierre uithaalt, hoe woester de tekening is?

Ik kan niet voor anderen spreken. We hebben ook geen gemeenschappelijke stijl. Zelf krijg ik het steeds maar drukker. En ik merk dat hoe drukker het wordt, hoe gemakkelijker het bedenken van een goede grap gaat. Je moet niet gaan zitten wachten op inspiratie. Als je geen inspiratie hebt, moet je gewoon aan het werk gaan. Als je aan het werk bent, maakt het zoveel ideeën los.
Iedereen vond David Bowie in het begin heel vernieuwend. Maar na een tijd haken veel mensen af omdat de nieuwigheid en de verrassing er af is. Dat zal in mijn geval ook zo zijn. Ik denk dat de lezers van het eerste uur afgehaakt zijn, omdat ze het niet meer interessant vinden en het allemaal al een keer gezien hebben. Aan de andere kant komt er weer nieuw publiek bij voor wie het herkenbaar, maar niet voorspelbaar is. De oude popsterren blijven gewoon doordraaien. Zo voel ik me ook een beetje.

Bij die oude popsterren en stripmakers, vergrijst het publiek meestal met ze mee. Bij jou lijkt het publiek steeds jonger te worden.

Ik zou eigenlijk niet weten wat mijn publiek is en hoe oud het is. Het schijnt dat de liefhebber van mijn werk vooral in scholieren- en studentenkringen gezocht moeten worden.

Het lijkt ook wel alsof de reclamemakers, wanneer ze het jeugdig en wild willen hebben, bijna automatisch bij jou terecht komen.

Vijf jaar geleden was dat inderdaad het geval. Nu is dat niet meer zo sterk. Ik ben niet echt afhankelijk van het reclamewerk. Ik verdien genoeg aan mijn strips en albums. Maar ik ben niet zo'n tekenaar die zich laatdunkend uitlaat over zijn reclame-aktiviteiten. Dat vind ik zo'n flauwekul. Ik zou niet weten wat er op tegen is dat een striptekenaar ook reclamewerk doet. Ik ken ook eigenlijk geen striptekenaars die het niet doen.
Het is iets heel anders dan een strip maken. Het idee is al min of meer voor je bedacht en het is vaak meer voorgekookt. Ik heb wat het reclamewerk betreft ook weinig beperkingen aan mezelf opgelegd. Alleen als ik me voor jaren zou moeten verbinden aan een bepaalde campagne of een produkt, zou ik het niet doen.

Soms wel. Maar daar zitten natuurlijk wel grenzen aan. Als Jean-Pierre bezig is de olifanten de meest vreselijke dingen aan te doen, moet voor de lezer wel duidelijk blijven wat er gebeurt. Hoe buitensporiger het is en hoe meer actie erin zit, hoe meer ik mijn best moet doen om het toch overzichtelijk te houden. Maar het blijft wel het lekkerst om zo wild en ruig mogelijk te tekenen.

Dat zou inhouden dat anderen jouw grappen niet kunnen tekenen zonder het risico te lopen dat het resultaat achter blijft bij wat jij je erbij had voorgesteld. Toch schreef je Dik van Bil *voor Eric Schreurs.*

Hij is de enige die ik ken die mijn grappen zo kan tekenen dat het resultaat beter is dan mij voor ogen stond. Vaak bedacht en schetste ik een pagina. Als Eric er dan mee aan de slag ging, werd de grap vier keer zo leuk. Dan waren het niet meer alleen mijn grappen. De vette, bijna driedimensionale wijze waarop hij het visueel maakte, voegde er zoveel aan toe.
Ik kon ook grappen bedenken die ik met mijn eigen tekenstijl nooit had kunnen maken. Er kon opeens veel meer in een plaatje gestopt worden. Daar baalde hij wel regelmatig van, want het leidde nogal eens tot arbeidsintensieve tekeningen. Ik hoefde het toch niet te doen, ik gaf het alleen maar aan. Eerlijk gezegd vind ik *Dick van Bill* de leukste strip die we ooit in Nederland hebben gehad. Af en toe zie ik ze nog weleens terug en dan moet ik nog steeds lachen. We zijn er mee gestopt toen Eric zijn werk een tijd moest neerleggen. Daarna is hij rustiger aan gaan doen en wilde hij zijn aandacht beperken tot Klepzeiker. We hebben af en toe nog wel vage plannen om weer wat samen te maken, maar daar blijft het bij.

Je grappen zijn regelmatig op of over het randje van wat in brede kring als betamelijk wordt gezien. Maakt het in dat licht gezien nog uit voor welke opdrachtgever of welk blad je werkt?

Dat maakt inderdaad verschil. In *Oor* kan werkelijk alles. Maar *SjoSji* is een jeugdblad dat ook door de ouders wordt gelezen en daar hou ik toch wel rekening mee. Het is een soort zelfcensuur. Toch is er door de redaktie van *SjoSji* nog wel eens werk van me afgekeurd omdat er een smurf met een stijve smurf in voorkwam. Het gaat uiteindelijk over een stijve nek, maar tot dat duidelijk wordt, is het natuurlijk erg suggestief. Op het moment dat die strip terug kwam, had ik alweer iets anders klaar liggen, want ik had er wel enigszins op gerekend dat ze het niet zouden accepteren. Ik maak er ook geen punt van.
Door een redacteur van *Nieuwe Revu* ben ik weleens gemaand om rustiger aan te doen. Hij zei: "Ik begrijp wel dat je grenzen wilt verleggen, maar kun je dat in een ander blad doen?"
Ik heb toen teruggekeken en vond zelf ook wel dat ik erg met sex bezig was. Sex hoort bij het leven, maar het is niet alles. Daarna heb ik het maar een tijdje over andere zaken gehad.
Ik werk ook voor *Pauze*, een blad dat gratis onder scholieren wordt verspreid. De laatste tijd krijg ik steeds vaker te horen dat het blad op scholen wordt geweigerd vanwege mijn strip. Ik vind dat vreselijk hypokriet. Zoiets gebeurt vaak bij bladen die voor jongeren worden gemaakt, maar die de opvoeders eerst onder ogen krijgen. Je kunt wel merken dat de redactie er voorzichtig van is geworden. Afgelopen week hadden ze een opdracht voor me, maar dan vragen ze wel of ik het niet over neuken wilt hebben. Daar wil ik dan best rekening mee houden.
In *Primeur* is een keer een kleine polemiek aangezwengeld over *Pubers*. Dat leverde nogal wisselende reacties op van de verschillende generaties. Ik vind dat wel leuk. Zo krijg ik tenminste een indruk van de reacties op mijn werk.
Voor een golfblad maak ik tekeningen over golfers. Als er ergens wordt gevloekt, dan is het wel op de golfbaan na een mislukte slag. In mijn strip vallen dus ook regelmatig harde woorden. Op het taalgebruik in mijn grappen werd met een boze brief gereageerd. Daar werd de redactie gelijk nerveus van. Over het algemeen zijn redacties van bladen daar wel gevoelig voor. Het vervelende is dat alleen mensen die bezwaren hebben of zich kwaad maken, van zich laten horen. Lezers die het leuk vinden, schrijven niet zo snel. Ik wil me wel wat aanpassen, maar niet overmatig. Als alles keurig moet blijven en er geen onvertogen woord mag vallen, haal je wel de angel uit mijn grappen.

Voorheen gingen jouw strips over wisselende figuren, maar de laatste jaren lijk je duidelijker voor vaste hoofdpersonen te hebben gekozen zoals Jean-Pierre en Dirk en Desiree.

Ja, die vaste figuren krijgen in de loop der tijd steeds meer karakter. Daar moet je dan ook rekening mee houden. Zoiets gaat bijna buiten je om. Dirk en Desiree waren in het begin alleen een klein opdondertje en een enorm dik wijf.
Aanvankelijk vond ik het leuk om de extreme verschillen tussen die twee te accentueren en uit te buiten. Maar ik kan niet altijd maar grappen over dikke vrouwen blijven maken. Dat is te gemakkelijk. Op een gegeven moment ga je naar andere invalshoeken zoeken. Mede daardoor gaan ze langzamerhand een eigen karakter krijgen. Dirk en Desiree liggen me ook het meest na aan het hart. Ik denk omdat ze gezamenlijk de meeste mogelijkheden bieden. Bij *Eikels* is echt alles mogelijk, maar dat

maakt het veel te vrij. Toen ik pas met striptekenen was begonnen, wilde ik geen vaste figuren omdat ik dat te beperkend vond. In de loop der tijd is me echter gebleken dat juist in beperkingen veel mogelijkheden liggen.
Mijn ouders hebben weleens gevraagd of zij voor Dirk en Desiree model hebben gestaan, want mijn vader is inderdaad klein en mijn moeder is best wel groot. Ik zei:" Natuurlijk zijn jullie dat niet!" Maar ik merk wel dat ik bij Dirk dingen uit mijn eigen leven laat terug komen, dus misschien hadden mijn ouders toch wel een beetje gelijk.
Veel mensen vinden het herkenbaar wat ik maak en kunnen dat zelfs met voorbeelden aangeven. Maar het interesseert me niet of het herkenbaar is. Ik wil gewoon goede grappen maken. Maar ik moet wel toegeven dat herkenbare grappen vaak de leukste zijn. Dat zie je aan de tekeningen van Peter van Straaten.

Oud werk

Je hebt ooit gezegd dat Kamagurka en Reiser je grote voorbeelden zijn geweest. Met name de invloed van Reiser was inderdaad nadrukkelijk in jouw strips terug te vinden. Hoe is dat nu? Heb je nog veel contacten met andere stripmakers?

Sinds ik zelf strips maak, lees ik ze nauwelijks meer. Vroeger wel. *Kuifje* en *Suske en Wiske* vond ik maar niets. Ik vond alles leuk wat afwijkend was en raar, zoals *Cocco Bill* van Jacovitti. Later ging ik meer Frans stripwerk lezen. Reiser had een eigen wereld geschapen door zijn aparte tekenstijl en zijn directe manier van vertellen. Kamagurka had een soort gevoel voor humor dat ik nog niet eerder was tegengekomen.
Op een gegeven moment ging ik nadrukkelijk op zoek naar een eigen vorm met als gevolg dat ik steeds krampachtiger ging tekenen. Nu is het allemaal veel losser geworden.
Veel kontakten met andere stripmakers heb ik niet meer. Eric Schreurs is een vriend van me die ik regelmatig spreek en één keer in de twee weken kom ik op de redactie van *SjoSji*. Gerrit de Jager spreek ik ook nog weleens. Verder kom ik op stripdagen omdat ik vind dat dat erbij hoort. Het is echter niet leuk om twee uur achter elkaar te signeren. Vooral dit jaar heb ik het erg druk gehad in Breda. Maar het streelt natuurlijk wel de ijdelheid. Die mensen komen speciaal voor een tekening van mij.

Jef Nieuwenhuis

De Keuze van..... Hans Matla

De redactie van dit onafhankelijke stripblad is eigenwijs, eigenzinnig en eigengereid wanneer het gaat om kwaliteit van verschenen albums. Na vijfennegentig nummers kunnen wij ons voorstellen dat de lezer van Zozolala *wel eens behoefte heeft aan een andere mening en zienswijze met betrekking tot de wereld van de strip. Wij willen met deze rubriek een podium voor andere stripbemoeïals creëren. Wat vinden zij nu de beste strip van de afgelopen twaalf maanden en waarom?*

Hans Matla is allereerst liefhebber van strips. Al eenenveertig jaar verzamelaar, zevenentwintig jaar handelaar en als uitgever beleefde hij zijn vijfentwintigjarig jubileum. Te Den Haag, bij uitgeverij Panda aan de Frederikstraat geniet hij al tientallen jaren van het feit dat hij van zijn hobby zijn werk kon maken.

"Commercieel gezien is **Haagse Harry deel 2 : Niet te wénag,** het grootste succes van de afgelopen tijd. Binnen één week waren alle 65.000 exemplaren van de eerste druk verkocht. De tweede druk van 40.000 exemplaren zal eveneens geen moeite hebben om het publiek te bereiken. In de winkel heeft Panda zo'n 750 albums verkocht, al zal zeker meespelen dat Marnix Rueb een Hagenees is. De tekenaar heeft alles in eigen beheer bij zijn eigen uitgeverij *Kap nâh* uitgegeven en ik gun hem dit succes van harte. Op de lange termijn geniet ik van de uitgaven van volledige werken van welke auteur dan ook. Dit soort gewaagde initiatieven liggen mij na aan het hart. De pseudo-luxe uitgaven irriteren me, omdat het als winkelier niet leuk is om die te verkopen. Een **Suske en Wiske** uitgave met een diamant erin voor *f* 425,- is niet iets waar ik op zit te wachten. Het gaat uiteindelijk om de verhalen.

Het Laatste Oordeel

Arq 1: Elders
Andreas
Uitg. Sherpa; 46 pl.; kleur; harde kaft; *f* 29,95/BF 555.

Aan de albums van uitgeverij Sherpa is altijd de liefde voor het medium af te zien. Als de betrokkenheid van de vormgever en uitgever wordt gecombineerd met de gedrevenheid van een stripmaker, levert dat zonder uitzondering prachtig ogende albums op. Cabanes bij Sherpa is een lust voor het oog. Andreas bij Sherpa ook.
Een goed ogend album is echter niet per definitie een goede strip. Andreas had met name met zijn *Rork*-cyclus het beste van zichzelf gegeven en een standaard geschapen waaraan zijn verdere werk gemeten kon worden. Daarna is zijn productiviteit steeds groter geworden. Hoewel een zeer detaillistisch stripmaker

volgen de uitgaven van nieuwe albums elkaar in een verbijsterend tempo op. Andreas maakt echter mystieke of mysterieuze verhalen. Een groot risico is dat mysterie snel kan verworden tot prietpraat, neuzelarij of zelfs gewone onzin. Nu Andreas er de vaart in heeft gezet en dus minder lang stil staat bij zijn vertellingen, wordt dat gevaar des te groter.
In het begin van Andreas nieuwste boek *Elders* wordt een willekeurig gezelschap mensen dat bij toeval in hetzelfde hotel aanwezig is, verplaatst naar een andere wereld of dimensie. (Een van de personages zegt daarover:"Je kunt natuurlijk met wilde theorieën aankomen over andere dimensies, zwarte gaten en dergelijke, maar dat is allemaal science-fiction!"). Aldaar worden ze bijna willoos buit van wisselende groepjes inheemsen. *Elders* is duidelijk het eerste deel van een serie. Door het verhaal heen zitten overal losse eindjes die door de oplettende lezer als veelbetekenend aangemerkt zullen worden. Lijnen worden uitgezet en personages mondjesmaat geïntroduceerd. *Elders* is het opzetten van de schaakstukken voor de partij begint. Zelfs voor de grootste schaakliefhebber is dat geen boeiend schouwspel. Wie zich wil vergapen aan een fraaie vormgeving komt ook in dit album weer volledig aan zijn trekken. Wie een goed stripverhaal wil lezen, kan beter het vervolg afwachten. *(Jef)*

Llewelyn Fflint
Van Straaten & Delporte
Uitg. Stripstift; 32 pl.; zwart-wit; slappe kaft.

Onlangs werd Peter van Straaten geëerd met een overzichtsexpositie en een bundeling van zijn beste werk. Misschien was dit een reden voor Stripschrift om uit de archieven van Big Balloon de drie enige korte strips op te diepen die van Straaten ooit samen met Yvan Delporte voor het blad *Pep* uit zijn kroontjespen perste. In alledrie de verhalen, die zich in het mistige Londen van *Sherlock Holmes* afspelen is de 'mysterioloog' Llewelyn Fflint de hoofdpersoon. Tijd en locatie zijn echter niet de enige overeenkomsten tussen Fflint en sir Arthur Conan Doyle's creatie. De drie mysteries die Fflint oplost worden via dezelfde verhaalstructuur verteld. Er is een angstwekkend mysterie, Fflint hoort er toevallig van en raakt geïnteresseerd, ontrafelt vervolgens op sluwe wijze de trucs die de slechteriken gebruiken, en legt dit uiteindelijk uitvoerig uit

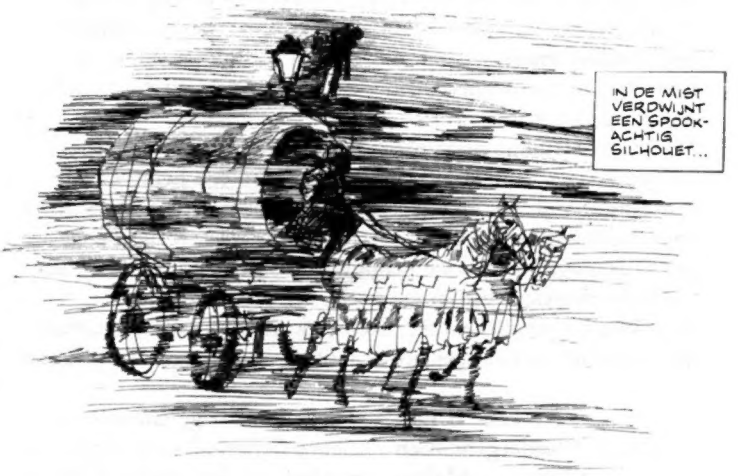

aan de verbaasde hoofdcommissaris. Niet bijzonder spannend of origineel.
De reden voor deze bundeling is dan ook niet de briljante vertelkunst, maar het feit dat het de enige stripverhalen zijn van één van Neerlands beste cartoonisten. In het inleidende interview kondigt van Straaten al aan dat strips tekenen "hem niet zo ligt", en het is ook te merken dat hij er moeite mee heeft. Het eerste verhaal lijkt door de pentekeningen en het gebrek aan kaders op het werk van Will Eisner. Die weet echter hoe je een pagina zonder kaders op moet bouwen. Van Straaten tekent de pagina vol met tekeningen die met andere onderschriften losse grappen zouden kunnen zijn. Voor de twee daaropvolgende verhalen heeft van Straaten het 'vertellen een verhaal in beelden' in tegenstelling tot 'een situatie schetsen in een beeld met onderschrift' al beter in de vingers.
Deze bundeling is vooral interessant als curieus stukje Nederlandse striparcheologie en zal voor de oudere lezers waarschijnlijk een nostalgisch sfeertje oproepen. *(Gerard)*

De bodem van de wereld 1:
Juffrouw H
Falque & Corbeyran
Uitg. Casterman; 48 pl; kleur; slappe kaft; *f* 15,95/BF 295.

De aarde in een andere, zeer chaotische, tijd. De machines zijn afgeleid van de technische uitvindingen uit de negentiende en twintigste eeuw. *De bodem van de wereld* lijkt echter in niets op wat wij van onze wereld weten. De omgeving heeft zich gesplitst in een boven- en onderwereld. Boven is de stad en onder bestaat vooral een hoop ellende. Mensen die zich krijgers noemen en alles wanhopig plunderen wat ze maar te pakken kunnen krijgen, bevolken de bodem. Een geheimzinnige reizigster wordt beschoten in haar zeppelin. Nadat ze met haar hele hebben en houen is neergestort, gaat ze op zoek naar de jonge monteur Basiel. In haar onduidelijke opdracht wordt ze bijgestaan en misleid door de oude krijger Hubert en de monteur Theoduul.
De mensen in de onderwereld zijn volledig gericht op overleven. Het

getoonde geweld is een logisch element in het verhaal, maar doet soms afstandelijk en koel aan. De humor is van het lakonieke, ironische soort en toont vooral de zwakheden van het menselijk ras. De overheid vervult geen positieve rol en het woord 'stad' is inherent aan een hoop ellende. Corbeyran heeft een wereld geschapen die wel wat weg heeft van de omgeving van Philémon. De bewoners weten maar heel weinig van de situatie waarin ze verkeren. Ze accepteren de feiten en slechts een enkeling vraagt zich af, wat zich in die andere dimensie bevindt. Die nieuwsgierigheid wekt de scenarist op deze manier ook bij de lezer.
De tekenaar Falque heeft het verhaal verfrissend vormgegeven. De personages zijn karikaturaal neergezet in een heldere eenvoudige stijl. De onherbergzame, bergachtige omgeving zorgt voor prachtige beelden. De huizen en kathedralen zijn op de meest onmogelijk plaatsen gebouwd en staan symbool voor het wankele evenwicht van deze wereld. De sobere, zachte pastelkleuren versterken het tekenwerk. Een mooi, vernieuwend album in het soms uitgekauwde fantasy-genre. *(Karin)*

Elsa 1: Elsa
Elsa 2: Vlindergeheimen
Faure & Makyo
Uitg. Talent; 48 pl.; kleur; slappe kaft; *f* 14,50/BF 260.

Na alle bloederige fantasy- en science fiction-albums is het een verademing, dat uitgeverij Talent eens een ander genre de kans geeft. In eerste instantie heeft *Elsa* veel weg van een doorsnee thriller. Moeder en echtgenote heeft het gezin verlaten om zich volledig over te geven aan de spirituele invloed van een sekte. Deze 'sekte van het nieuwe water' biedt onderdak aan figuren van verschillend allooi. De misdadigers in de groep chanteren de vader, door zijn kind te ontvoeren. Als losgeld eisen de ontvoerders een aantal schilderijen. Kunstwerken die overigens verrassend veel lijken op het werk van de schilder Modigliani. Het strijdtoneel wordt bevolkt door sekteleden, een charmante baby-sit en een heuse macho-motor-commissaris. De rol van het kind zorgt voor een andere dimensie in het verhaal. *Elsa* ziet vlinders boven de hoofden van mensen en kan daaraan zien of iemand goed of slecht is. Bewust of onbewust heeft ze de mensen uit haar directe omgeving in haar macht. Ze praat steeds

minder en maakt onder andere, de onder-wijzeres en haar vader duidelijk, dat ze per dag steeds minder woorden tot haar beschikking heeft. Wanneer de woorden in haar mond op zijn, kiest ze voor woorden op papier. Het autistische denkpatroon van *Elsa* is subtiel weergegeven.
Makyo heeft een scenario gemaakt dat alle personages voldoende speelruimte geeft. Het autistische gedrag van het kind krijgt een eigen plaats in het verhaal. De wanhoop van de vader over het gebrek aan communicatie is dramatisch maar doet niet overdreven aan. Tekenaar Faure heeft de thriller in een professionele standaard stijl uitgevoerd. Wat verbaast en ontroert zijn de gedachten en schilderijen van *Elsa*. In prachtige kleurrijke tekeningen en schilderijen, zien we wat het kind denkt en voelt. De visuele afwisseling die daardoor ontstaat geeft deze albums meerwaarde. Een spannende, bijzonder vormgegeven strip, waarbij vooral de dromen en het gevoel van *Elsa* de lezer zullen boeien. *(Karin)*

Doerakken 1: Pop Lemen-arm
Cagniat & Brunschwig
Uitg. Casterman; 48 pl.; kleur; slappe kaft; *f* 15,95/BF 295.

Een koning wordt door zijn woedend volk ter dood veroordeeld. Vlak voordat er aan zijn angst een einde komt, laat hij het meisje Justine twee beeldjes bezorgen. De Gist en de Genade beïnvloeden de eigenaar van deze sculpturen zodanig, dat er machtsgevoel en daadwerkelijke mystieke kracht bij de bezitter ontstaan. Justine wordt meegenomen door een bende bandieten onder leiding van ene Alexis. In een dorpje komt ze in aanraking met een toneelgezelschap. De messenwerper Pop Lemen-arm trekt zich haar lot aan. Wanneer ze ruw van elkaar worden gescheiden, zal Pop zijn verdere leven via zijn dromen met Justine verbonden blijven.

Het oorspronkelijke idee voor *Doerakken* is van de onbekende tekenaar Cagniat. Scenarist Brunschwig vormde dit idee om tot een barok fantasy-verhaal. Er wordt gemoord, geplunderd en verkracht. Na de dood van de koning ontstaat er een machtsvacuüm en grijpen misdadigers hun kansen. Het hele album door blijft Pop op zoek naar Justine en die zoektocht verloopt niet zonder problemen. *Doerakken* is bepaald geen luchtig verhaal en de strijd tussen goed en kwaad laat niet veel ruimte over voor humor.
De stijl van Cagniat doet soms denken aan de tekeningen van Serrano. De figuren hebben wat bolle ogen en ronde gezichtsvormen. De heldere inkleuring van Claude Guth past goed bij het verhaal. De bandiet Alexis gaat er steeds duivelachtiger uitzien en het lijkt alsof zijn haarlokken uitgroeien tot horens van een duivel. De gezichtsuitdrukkingen zijn voorspellend en een schurk is bij voorbaat te herkennen. De beelden ogen aantrekkelijk door de expressieve kleuren en de vele aktiescenes. Het is te zien dat Cagniat met veel plezier aan deze strip heeft gewerkt.
Er verschijnen de laatste tijd nogal wat albums in het populaire fantasy-genre. Deze serie onderscheidt zich positief door de verzorgde tekeningen en een duidelijk verhaal. Dat er hier en daar wat ideeën overgenomen zijn uit andere fantasy-reeksen, doet aan het leesplezier niets af. *(Karin)*

Zeker Lezen

Jonathan 12: Hij die de rivieren naar de zee leidt
Cosey
Uitgeverij le Lombard; 56 pl.; kleur; slappe kaft; *f*11,25/BF 225.

Meer dan tien jaar geleden verscheen het voorlopig laatste deel van *Jonathan*. Na het elfde deel uit deze serie legde auteur Cosey zich toe op half-geslaagde en enkele faliekant mislukte one-shots in de Vrije Vlucht-reeks van Dupuis. Cosey wilde vrijheid in zijn manier van vertellen en voelde zich te beperkt binnen het stramien van een reeks rond één persoon. Dat bleek onder meer uit de minder prominente rol die hoofdfiguur Jonathan in de serie ging spelen. De dolende krullebol

nam steeds minder actief deel aan het verhaal en werd meer en meer toeschouwer bij de gebeurtenissen. In het nieuwste deel van de serie, dat nu na elf jaar verschenen is, heeft Jonathan zelfs een helemaal overbodige rol gekregen.
Met *Hij die de rivieren naar de zee leidt* heeft Cosey een aanklacht willen maken tegen de bezetting van Tibet door China. Een lovenswaardig initiatief dat hij giet in de vorm van het verhaal over de Chinese kolonel Jung Lan van het bezettingsleger. Zij is verantwoordelijk voor het reilen en zeilen van de Tibetaanse zangeres Yamtzung, die maar één wens heeft: samen met haar geliefde Tibet ontvluchten. In de loop van het verhaal gaat Lan steeds meer twijfelen aan haar loyaliteit jegens de Chinese overheid. Jonathan is het hele verhaal eigenlijk niet meer dan een figuur dat er maar een beetje bij hangt. Hij zet geen gebeurtenissen in gang, heeft er geen invloed op en becommentarieert ze niet. Hij loopt rond in het album en dat is het. Jonathan is na al die jaren nog steeds de politiek correcte bergbeklimmer die bevriend is met iedere Tibetaanse monnik en zwijgend intrigerende blikken werpt op de wereld om hem heen. Zo plat als Jonathans karakter is, zo rijp zijn daarentegen de karakters van de echte hoofdfiguren uit dit album. De beweegredenen van kolonel Lan gedurende de ontwikkelingen van het verhaal zijn volkomen geloofwaardig, evenals die van Yamtzungs oude vriend Dorje, die haar wil helpen ontsnappen. Cosey portretteert ze met hun goede en hun slechte kanten. Simpel, maar het werkt.
Een storend element in de vertelling is de voortdurende schoolmeestertoon die Cosey aanslaat. Hij etaleert zijn kennis van het Himalaya-gebied te gretig. Het lezen wordt voortdurend belemmerd door allerlei antropologische en politieke feitjes die de auteur kwijt wil. De politieke boodschap ligt er hierdoor zo dik bovenop, dat Cosey in zijn ijver bijna vergeet een leesbaar verhaal te vertellen. Gelukkig vliegt *Hij die de rivieren naar de zee leidt* net niet uit de bocht. De krachtige compositie van het verhaal en de geloofwaardige hoofdfiguren tillen het boek ver boven de middelmaat uit. Cosey heeft een mooi verhaal gemaakt, het komt alleen wat rottig zijn pen uit. *(Hans)*

Agent 327
Lodewijk
Uitg. Big Balloon; 44 pl; kleur; slappe kaft; *f* 8,95/BF 180.

Gewoonlijk liggen de verhoudingen vast. Serieuze verhalen worden in de strip realistisch verbeeld en komische verhalen worden karikaturaal in beeld gebracht. Toch heeft een groeiend aantal striptekenaars ontdekt dat je met karikaturale tekeningen ook andere effecten kan bereiken. De semi-karikaturale stijl die Mézières in *Ravian* hanteert, vergroot bijvoorbeeld de acceptatie van de bizarre wezens die hij de lezer voorschotelt.
Het onwaarschijnlijke aannemelijk maken, was ook het effect dat stripmaker Martin Lodewijk voor ogen stond bij het maken van de serie over *Agent 327* die is uitgegroeid tot een van de weinige klassieke balloonstrips die we in Nederland hebben. De reeks vertelt de avonturen van Hendrik IJzerbrood, geheim agent in dienst van de Nederlandse regering. Zich oefenend en scherpend in een aantal korte verhalen zoekt en vindt Lodewijk een karikaturale stijl voor zowel de vorm als de inhoud waarbij realisme en absurdisme in evenwicht blijven. Enerzijds zijn verhaal en tekeningen realistisch genoeg om bij de lezer spanning op te roepen en identificatie mogelijk te maken. Anderzijds maken de absurde wendingen, woordspelingen en visuele grappen veel onwaarschijnlijke zaken mogelijk en creëren een sfeer die geheel eigen is aan de verhalen. De wereld van *Agent 327* is een afspiegeling van de realiteit waarin het kwade nooit echt kan overheersen omdat het nooit helemaal serieus genomen hoeft te worden.
De beste albums zijn die verhalen die enerzijds een degelijk, uitgewerkt plot als basis hebben en anderzijds een goed evenwicht tussen realiteit en karikatuur weten te realiseren. In de periode waarin Lodewijk de korte verhalen schrijft zoekt hij nog naar de goede vorm. Op het moment dat hij de juiste manier van vertellen lijkt te hebben gevonden, waagt Lodewijk zich aan het langere werk. In zijn tekenwerk is hij dan nog zoekende. Zijn stijl is nog niet vast en mist de juiste toon. IJzerbrood oogt vaak realistischer dan zijn tegenstanders zodat de partijen niet in evenwicht zijn. Op het moment dat Lodewijk de juiste vorm heeft gevonden en zich daar routine in heeft verworven, maakt hij zijn beste albums. Niet omdat de tekeningen dan het best zijn of de scenario's het meest waterdicht, maar omdat alles in evenwicht is: vorm en inhoud zowel als realisme en karikaturalisme zijn een naadloos aaneensluitend geheel. We zijn dan al aan het eind van de serie. *De Gesel van Rotterdam* vormt het hoogtepunt in de reeks. Daarna begint de vormgeving aan haastigheid te lijden. Met name door de lege decors lekt de kenmerkende intimiteit weg. Het is echter niet alleen de haast die de essentie uit de serie haalt. Lodewijk heeft zijn ultieme *Agent 327*-verhaal geschreven. Het is misschien helemaal niet zo verrassend dat *Agent 327* daarna in coma is geraakt. *(Jef)*

Dossier Heksenkring & Onderwater; Dossier Zondagskind; Dossier Zevenslaper; Dossier Stemkwadrater; Dossier Leeuwenkuil; Dossier Dozijn Min Een; Dossier Nachtwacht; Dossier Dozijn Min Twee; De gesel van Rotterdam; De Ogen van Wu Manchu

DE WEEMOED VAN ANDRÉ GEERTS

De onlangs verschenen stripbundels Ondankbare Wereld *van André Geerts (42) verschillen nogal van zijn kinderstrips. Waar het wereldbeeld in zijn reeks* Jojo *lieflijk is neergezet in pasteltinten, daar is dat in Ondankbare Wereld eerder hard grijs. „Ja", zegt Geerts als hij naar het waarom wordt gevraagd. „Je moet een beetje kunnen huilen onder het lachen."*

Ik heb van mijn vijftiende tot mijn achttiende samen met Frank en Yslaire op de Academie St. Luc gezeten met als bijvak tekenen. Ik ben niet verder gaan studeren aan St. Luc, omdat ik in die periode mijn eerste tekeningen kon slijten aan het weekblad *Robbedoes*.

Nooit je opleiding willen afmaken?

Ach, je leert vooral door veel te tekenen. Ik doe het al vanaf mijn vroegste jeugd. Op mijn achttiende was ik al zo vastgeroest in mijn tekentechniek, dat ik de klassieke manier van tekenen die op St. Luc wordt bijgebracht niet meer goed in de vingers zou kunnen krijgen. Dat had me te veel moeite en tijd gekost. Bij de klassieke manier pak je de penseel losser vast en houd je hem in bijna horizontale stand. Ik teken verkrampt, met de pen loodrecht op papier. Doordat ik veel met kleine, ronde vormen werk, heb ik me deze manier van tekenen aangeleerd. Een manier die prima is voor humoristische tekenaars als ik. Bovendien ben ik altijd minder geïnteresseerd geweest in tekentechnische problemen dan in de manier waarop je verhalen vertelt, iets overbrengt. Ik had liever een opleiding voor scenarioschrijver of iets dergelijks gevolgd. Die interesse krijgt ook steeds meer de overhand. Steeds meer houd ik me bezig met de vraag hoe ik een verhaal of anekdote het best kan overbrengen in stripvorm. Dat vind ik ook het leukste van het vak.

Toch werk je wel eens met een scenarist.

Ja, met Salma voor *Mademoiselle Louise (een kinderstrip die in Frankrijk verschijnt bij uitgeverij Casterman, red.)*. Maar dat is vooral om niet zo eenzaam te zijn. *(lacht)* Ik werk mijn hele leven al alleen met mijn ideeën.

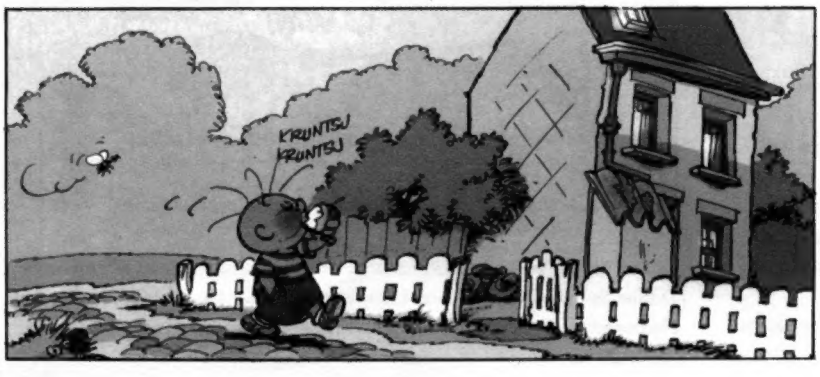

Soms ben ik wel eens moe van alles wat er door mijn hoofd spookt. Om mezelf te verfrissen en nieuwe creatieve impulsen op te doen, werk ik af en toe samen met iemand anders. Voor *Jojo* deed ik tot voor kort alles zelf. Bij het nieuwste verhaal heb ik de inkleuring uit handen gegeven om tijd te sparen.

In hoeverre hebben je jaargenoten Frank en Yslaire je creatief beïnvloed?

We hebben elkaar alle drie sterk beïnvloed. Yslaire zat in de zelfde klas, Frank een lager. We trokken voortdurend samen op. Yslaire en ik hebben veel samengewerkt, ook al tekende hij in die tijd al in een realistischer stijl die veel op die van de huidige Samber leek. Veel meer dan op die van zijn eerste strip *Frommeltje en Viola*. Daarvoor dwong hij zich humoristischer te tekenen met meer ronde vormen, om beter in *Robbedoes* te passen.
We discussieerden voortdurend over hoe een strip gemaakt moest worden. Volgens ons moesten decors abstract worden weergegeven. We vonden ook dat karikaturaal getekende strips niet alleen gebruikt hoefden te worden voor humoristische verhalen, maar ook geschikt waren om er een droevige of poëtische ondertoon in te leggen. Die combinatie van humor, droefenis en tederheid vind je zowel terug in mijn werk als in Franks *Ragebol*, zeker zijn eerste verhalen, en Yslaire's *Frommeltje en Viola*. We zijn alle drie onze eigen weg gegaan, hebben ons als stripmaker ook alle drie op een andere manier ontwikkeld. Maar in die tijd trokken met name Yslaire en ik voortdurend met elkaar op. We hebben meer van elkaar geleerd dan van de leraren. Dat is denk ik ook veel belangrijker. Op die manier ontstaan er door de onderlinge uitwisseling van ideeën tussen generatiegenoten voortdurend vernieuwingen in de strip. Jonge tekenaars moeten niet geïsoleerd werken. Zeker voor beginnende tekenaars is het heel belangrijk dat ze veel samenwerken met leeftijdgenoten, of dat nu op een studio of op een tekenopleiding is. Door elkaar te bevruchten met ideeën en inzichten, ontwikkelden we ons als stripmaker. Zo kan er iets nieuws ontstaan. Dat is beter dan alleen nadoen wat tekenaars doen die al langer in het vak zitten. Als je kijkt naar waar de laatste twintig jaar de veranderingen in de strip vandaan komen, dan zie je dat dat steeds binnen dergelijke constructies is ontstaan. Je had de generatie met mensen als Schuiten en Sokal die voor *(A Suivre)* gingen werken en die elkaar allemaal kenden van St. Luc. Je hebt de groep fantasy-tekenaars van Delcourt die elkaar allemaal kennen uit Angoulème. Veel nieuwe bladen ontstaan doordat een groep bevriende tekenaars elkaar bevruchten met ideeën, dat is gezond, dat houdt de ontwikkeling gaande.

Waarin kenmerkte jullie generatie zich?

Ik weet het niet. We hebben destijds in de humoristische strips die *Robbedoes* bevolkten personages geïntroduceerd met een persoonlijkheid, figuren die meer waren dan een stereotype. Figuren met meer karakter, die ook andere emoties kende. We hebben de intimiteit in *Robbedoes* geïntroduceerd. Uiteraard waren Frank, Yslaire en ik daar niet uniek in. In andere bladen deden mensen als Schuiten dat ook, maar ik denk dat ons groepje die betekenis heeft gehad voor de vernieuwing van de traditionele Robbedoes-stijl.

Het werk uit Ondankbare Wereld *dateert voor een groot gedeelte uit het begin van de jaren tachtig. Sindsdien maak je heel andere dingen.*

Het eerste album is in 1985 alleen uitgegeven in Frankrijk. Ik heb nooit begrepen waarom Dupuis toen niet ook een Nederlandse vertaling op de markt heeft gebracht. In 1986 ben ik opgehouden met deze cartoons. Ik had de indruk dat ik mijn ideeën begon te herhalen, dat ik binnen deze vorm van vertellen door mijn onderwerpen heen was. Ik was in die tijd al begonnen met *Jojo*, waarmee ik andere kanten uitkon. Maar het is natuurlijk leuk dat beide albums nu ineens zowel in het Frans als in het Nederlands op de markt worden gebracht.

De humor in Jojo *is minder bijtend dan in* Ondankbare Wereld.

Ja en nee. Veel personages uit *Jojo*, zoals de schooldirecteur, kunnen door hun tragiek zo uit mijn vroegere cartoons zijn weggelopen. In cartoons of gags heb je geen ruimte om personages neer te zetten zoals in een gewone strip. Daarom moet je werken met heel sterke stereotypen. Je moet de anekdote in weinig plaatjes op papier zien te krijgen, waardoor je directer moet vertellen. Door die directheid komen de grappen vanzelf harder of wat gemener over. Er is geen ruimte voor relativeren.
In een langere strip kun je een personage van verschillende kanten laten zien, krijgt hij of zij een karakter. In een cartoon is dat zelfde personage een karikatuur. De strip is wat dat betreft een rijkere vertelvorm.

Ben je niet bang dat je ideeën voor Jojo, *net als voor* Ondankbare Wereld, *uitgeput raken?*

Nee, *Jojo* kan ik mijn hele leven blijven tekenen. Bij die cartoons was de bron opgedroogd, ik wist niets meer. *Jojo* is daarentegen een onuitputtelijke bron van inspiratie. *Jojo* staat voor mij gelijk aan mijn jeugd en die vond ik veel leuker dan mijn latere leven.

Maak je daarom zo graag strips over kinderen?

Het is terugverlangen naar de vroegste jeugd, de gelukkigste tijd van iemands leven. Kleine kinderen leven in het nu. Zodra ze ouder worden, gaan ze zichzelf vragen stellen over dat nu en gaan ze reflecteren op wat is en wat geweest is. De ratio verdringt dan langzaam de extase van het moment.
Kleine kinderen hebben dat nog niet. Ze denken niet na over of ze gelukkig zijn of niet, ze zijn gewoon boos of blij. Mijn hele leven voelt alsof het van het ene moment in het andere overgaat. Als kleuter had ik die ervaring nog niet. Het ultieme geluk.

Je klinkt alsof je nu erg ongelukkig bent.

Ach, ongelukkig...ik ken mijn momenten van geluk. Geluk is geen staat van zijn, het zijn momenten.

Ondankbare wereld *is voor een ouder publiek bedoeld dan* Jojo. *Maakt dat verschil uit achter de tekentafel?*

Het verzinnen van een verhaal voor een kinderstrip is niet anders dan wanneer je voor een volwassener publiek werkt. Het enige wat verschilt, is de manier van vertellen. Je moet je ideeën begrijpelijk en leesbaar neerzetten voor een kind. De verhaallijnen moeten simpeler zijn, geen ingewikkelde opbouw met veel flash backs. Alles moet passen binnen de herkenbare wereld van een kind. Het voorbeeld van hoe je een goed verhaal voor kinderen kunt maken, zijn Peyo's eerste verhalen van *Johan en Pirrewiet.* Hij behandelt volwassen onderwerpen, maar vertelt ze op een simpele en begrijpbare manier voor kinderen. Daarnaast zorgt hij ervoor dat het aantrekkelijk getekend is, zodat kinderen het makkelijker lezen.

Maar er zijn ook onderwerpen die je niet kunt behandelen.

Waarschijnlijk. Ik kan geen hard geweld of seks in mijn verhalen verwerken, maar daar heb ik ook niet de minste behoefte aan. Behalve die twee onderwerpen kan ik alles behandelen. Iedere emotie, van liefde tot verdriet, alle onderwerpen, van de slinger van Foucault tot levensvraagstukken over God, alles past al in de belevingswereld van een kind. Zelfs een moeilijk onderwerp als de mysterie van het leven kan in een kinderstrip worden behandeld. Niet op een directe manier met veel dialogen, maar het gevoel is over te brengen. Wat dat betreft, zijn er geen beperkingen.

Ben je zelf een beetje Jojo?

Niet alleen Jojo, alle figuren in de strip herbergen een gedeelte van mijn karakter: Dik Lowietje, Mamy en bovenal de directeur van de school. Hij is bang en beschermt zichzelf door te vluchten in strikt geordend gedrag. Hij raakt helemaal in de war als de liniaal niet recht op zijn bureau ligt.
Alles moet geordend zijn. Ik ben ook zo neurotisch. Violeine, die net als de directeur behoefte heeft aan liefde en aandacht, lijkt ook veel op mij.
Zij doet van alles om maar vooral bij de rest te horen. De directeur wil dat ook wel, maar uit angst en onzekerheid slaat hij de deur naar anderen juist dicht, terwijl Violeine die open gooit. Ik ben allebei die personen tegelijk. Wanneer je een nieuw personage verzint, boetseer je die al snel naar een karaktereigenschap van jezelf. Volgens mij geldt dat voor alle stripmakers. Je moet toch een beetje schizofreen zijn voor dit vak.

Hans van Soest

ACACIALAAN

Stefan J.H. van Dinther

Eigenlijk had Stefan van Dinther samen met de winnaar Tobias Schalken de Prijs van Breda moeten krijgen. De jury koos er echter voor slechts één helft van het kunstenaarsduo in het zonnetje te zetten, waardoor Stefan buiten de boot viel. Samen met Tobias en Eric van der Heijden onttrok hij zich aan de anonimiteit door het stripblad Eiland *te publiceren. Een bijzonder boekje dat door de afwisseling in de verschillende soorten strips (experimenteel tot melig) wel door tien tekenaars getekend lijkt te zijn. Stefan campeert (isoleermatje in plaats van bed en een tweepits-electrisch kookstel) al twee jaar op een ruime zolder in de Amsterdamse grachtengordel. Om de huur te betalen en veel strips te kunnen blijven kopen, werkt hij als bordenwasser bij een restaurant. Een verrassende carrièremove, aangezien hij kort geleden nog een riante baan had als multimediaspecialist bij een softwarebedrijf. Bij binnenkomst zit Stefan nog te internetten. Na tien minuten zwijgend aan het beeldscherm vastgeklampt te hebben gezeten, begroet hij me en barst hij los.*

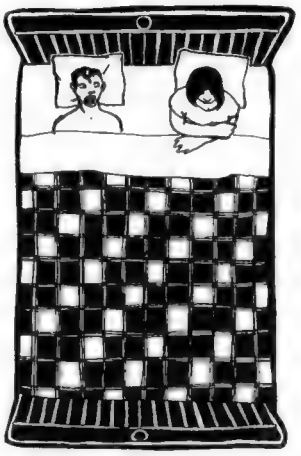

Het klinkt misschien een beetje gek dat iemand een goede baan opgeeft en bordenwasser wordt, maar ik had er echt helemaal geen zin meer in. Ik vind computers erg leuk, maar als het je baan wordt moet je allerlei dingen doen die je minder bevallen. Dan heb je na het werk geen puf meer om er nog dingen naast te doen die je wel interessant vindt. Het is namelijk bijna hetzelfde werk, alleen is het product dat je voor jezelf maakt iets waar je trots op bent.

Werk je veel samen met Tobias?

Ja, we kennen elkaar al heel lang. We werkten allebei in een stripwinkel in Den Bosch en zaten bij elkaar in de klas op de kunstacademie St. Joost in Breda. Tegenwoordig richten we ons vooral op het maken van objecten. Zo hebben we laatst nog samengewerkt voor een expositie: een pop hangt onder een tafel en volgt met zijn door een videobeamer geprojecteerde ogen de passanten. Tobias houdt zich met name bezig met het ruimtelijke gedeelte. Ik verzorg vooral de computerkant. In mei hebben we weer een expositie. Het probleem is alleen dat de apparatuur schreeuwend duur is en we dus veel geld nodig hebben. Daarvoor moeten we sponsors zoeken en dat is lastig. We blijven natuurlijk ook strips maken, zoals onlangs *Eiland*. Er komt zeker een tweede deel, mede door de positieve reacties die we kregen. Ik ben nu bezig met een lange, tekstloze strip die *CHRZ* zal gaan heten. Die zal over meerdere nummers verspreid worden.

Het blad ziet er goed uit. Het is verrassend dat we nog nooit eerder iets van je gehoord hebben.

Ik teken ook nog niet zo heel erg lang. Ik ben begonnen toen ik nog op de HTS zat. Dat is ongeveer acht jaar geleden. Nu ik niet meer voor dat multimediabedrijf werk, heb ik weer meer zin en tijd om te tekenen. De reden waarom er nu pas iets verschijnt, is dat we alledrie meer bezig zijn met het maken dan met het publiceren van strips. Ik zou ook erg graag in een 'gewoon blad' zoals *Vrij Nederland* willen staan. Ik heb hen een aantal dingen opgestuurd waaronder *Marilyn*, maar ze hebben Jaap Vegter. Als ik in een blad zou staan dat voor mijn strips betaalt, zou ik gemotiveerder zijn er regelmatig aan te werken. Wanneer ik bezig ben met een stripje, ontdek ik tijdens het maken steeds nieuwe dingen. De strip stuurt me steeds een bepaalde richting op. Het eindresultaat verrast me elke keer weer. Ik heb dan ook geen idee wie Marilyn eigenlijk is. Met die lange strip gaat het net zo. Ik heb wel een idee welke richting het op moet, maar ik weet niet precies wat er gaat gebeuren.

Je werk ziet er experimenteel uit, vind je experimenteren belangrijk?

Ja, dat is een van de redenen om aan een strip te beginnen. Ik wil allerlei nieuwe dingen uitproberen en kijken wat er uit komt. Op die manier verras je jezelf en leer je steeds nieuwe dingen bij. Ik zie dat ook bij veel andere tekenaars die ik erg goed vind, zoals Chris Ware, Jim Woodring, Chester Brown of Daniel Clowes *(Stefan haalt als een echte stripliefhebber allerlei stapels uit zijn kast en wijst stukjes aan)*. Als ik iets van hun lees, krijg ik zelf ook zin om iets nieuws te proberen. Dat heb ik bij andere tekenaars niet. Die zijn wel goed, en ik vind het wel leuk om hun werk te lezen. Ik krijg alleen niet echt zin om dan zelf iets te proberen. Nieuwe dingen ontdekken vind ik het belangrijkste. Je kunt dan af en toe wel ontzettend op je bek gaan, maar ik moet dan denken aan een uitspraak van Art Spiegelman. Hij zei zoiets als: "Ik zie liever tekenaars een grotere hap nemen dan ze aankunnen en zich dan verslikken, dan dat ze dat niet doen." Als je geen te grote hap neemt, dan blijf je bezig je stijl te perfectioneren. Dat lijkt me persoonlijk erg saai.

Gerard

MARILYN

TOEN IK ZEVEN WAS HAD IK EEN VRIENDJE DIE NIELS HEETTE.

OP WOENSDAG MIDDAG KEKEN WE VAAK SAMEN T.V. VOORAL NAAR OUDE ZWART-WIT SERIES.

OP EEN DAG VROEG IK NIELS WAAROM DE WERELD VROEGER GEEN KLEUR HAD.

NIELS LACHTE ZENUWACHTIG EN BEGON OVER KATHODESTRAALBUIZEN TE PRATEN.

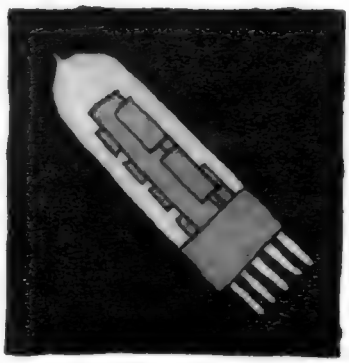

MAAR AL SNEL VERSLAPTE MIJN AANDACHT VOOR DE UITLEG VAN NIELS.

HOE ZOU HET EIGENLIJK MET HEM ZIJN, MET NIELS?

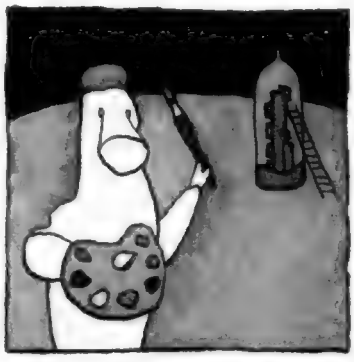

PrikBord

Een deprimerend bericht in deze donkere dagen: het onovertroffen stripmaandblad **(A Suivre)** is niet meer. Het decembernummer, dat onlangs uitkwam, is de hekkesluiter. Na 239 nummers houdt uitgever Casterman het voor gezien. Redenen zijn er genoeg. In een redactioneel wijst hoofdredakteur Jean Paul Mougin op kostenstijgingen, distributieproblemen en gewijzigde leesgewoonten. Het kost echter geen moeite tussen de regels door de ingehouden woede te bemerken van een redaktie, die meer dan een jaar lang vocht om het blad overeind te houden. Uiteindelijk bleek een oplage van 23.000 exemplaren daarvoor onvoldoende. De cover van het laatste nummer is toevertrouwd aan Tardi, die met een tekening van Arthur Toch, de hoofdpersoon uit *Het besloten land,* teruggrijpt op de allereerste cover van *(A Suivre).* Wel bloemen, geen bezoek.

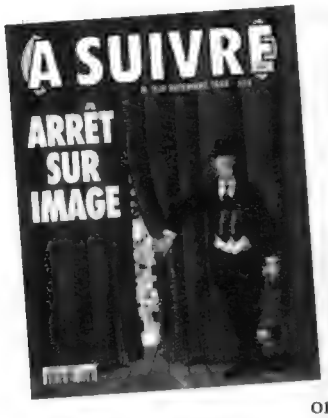

PvG

In het Zuid-Westen van Londen ontwikkelt de Europeaan Andy Konky Kru koortsachtige activiteiten. Slechts ingeperkt door zijn financiële mogelijkheden verzorgt Andy een stroom aan publikaties. De belangrijkste uitgaven zijn **Graphic Review** en **Itsy Bitsy**. Deze bladen zijn vergelijkbaar met *Incognito* en *Iris.* Alleen heeft de inhoud een sterk internationaal karakter. Vooral Itsy Bitsy kent bijdragen van diverse stripmakers van het vasteland, zoals Mark Horemans. Bijdragen van Nederlandse stripmakers zijn volgens Andy ook welkom. Dat betekent wel dat het werk verkleind moet worden tot 6x9 cm en maximaal zes bladzijden kan tellen. Elke pagina moet minstens drie stroken bevatten. De bijdragen kunnen opgestuurd worden naar Andy Konky Kru, PO Box 8892 London SW 15 in Engeland. Graphic Review en Itsy Bitsy zijn overigens ook in Nederland te verkrijgen bij de betere stripzaak voor respectievelijk *f*6,50 en *f*3,00. SW

Meer dan een jaar geleden begonnen we de Z-Lijst, omdat niemand beschikte over betrouwbare verkoopcijfers van strips. Inmiddels kunnen we verheugd melden dat de Z-Lijst haar monopolie heeft verloren. Vanaf half september publiceert **Boekblad** wekelijks een hitlijst van de best verkochte strips. Dat werd tijd, want het vakblad voor de boekenbranche hield naast de gebruikelijke fictie en non-fictieverkopen zelfs al een verkooplijst van cd-roms bij. De ene week verschijnt nu een lijst met de stripverkopen van de Bruna-keten, de andere week levert de Belangenvereniging van Stripspeciaalzaken een overzicht met de gegevens van (vooralsnog) zo'n zestal stripwinkels. *Boekblad* is op aanvraag bij veel openbare bibliotheken in te zien. Losse nummers à *f* 8,75: Postbus 15007, 1001 MA Amsterdam, 010 - 425 59 44. TD

De Stripdagen leverde weer een rijke oogst aan nieuwe uitgaven uit het alternatieve en amateurcircuit op. Van **Insanity** is alweer het negende nummer uitgekomen. Daarin veel vertrouwde namen als Alex Turk, Zookie en Reinder Dijkhuis. **Stripper** is al aan de dertigste editie toe met werk van onder andere Danny Steggerda, Judy Koot en Sven van der Hart. De geestverwante uitgeverij **Oeros** timmert wel heel nadrukkelijk aan de weg door in korte tijd een nieuw deel van *De familie Van Toom* uit te brengen naast *Cursus striptekenen* van Alex Turk en *Bikkels in Haarlem* van Dennis van Loenhout en de broertjes Turk. Bovendien brengt de nijvere uitgever met *Intelligent* het kleinste stripblad van Nederland. Niet alles is even leuk, maar de uitgave bergt genoeg verfrissende inventiviteit om onder de aandacht te worden gebracht. Informatie over de uitgaven van Oeros kan verkregen worden bij Dennis van Loenhout, Robert Kochstraat 13, 4631 LK te Hoogerheide. SW

Het altijd leuke Vlaamse magazine *Verdomd, Goed Tijdschrift* krijgt concurrentie. Het tweemaandelijkse tijdschrift **Beeldstorm** is opgericht om 'een einde te maken aan de striparmoe in België', zo staat op de achterkant van het eerste nummer te lezen. Binnenin wordt de lezer getrakteerd op 56 pagina's vlijtig geteken. De beste bijdrage komt van de Vlaamse atomium-fan **Lode Devroe** die hoge ogen gooit met zijn verhaal *Sidderrog.* Verder kon het natuurlijk niet uitblijven en heeft **Bart Vliegen** de eerste Lady Di-strip gemaakt. Voor 90 franken haal je dit eerste nummer in huis. Schrijven doe je naar Heilige Sacramentstraat 3, 9000 Gent. Overigens is ook het vierde nummer van **Verdomd, Goed Tijdschrift** (*VDG* voor intimi) inmiddels verschenen. Met bijdragen van **Gnoe, Nix** en de laatste aflevering van **Inez Michiels**' en **Jeroen Kuypers**' *De laatste ambtenaar.* Voor BF 140 of *f* 8,00 te koop in je stripspeciaalzaak.
Tot slot is werk van *VDG*-redacteur **Mark Horemans** behalve in zijn eigen tijdschrift ook terug te vinden in het blaadje **Kapreles Artware**. Met verder een strip van de inmiddels wereldberoemd-door-zijn-veroordeling-

DE BEST VERKOCHTE STRIPS VAN DE MAANDEN SEPTEMBER EN OKTOBER

SERIES

1 **XIII 12: Het vonnis**
2 **Jeremiah 20: Huurlingen**
3 **Huurling 9: De verloren voorouders**
4 **Haagse Harrie 2: Niet te wènag**
5 **Douwe Dabbert 22: Terug naar het verborgen dierenrijk**
6 **Suske en Wiske 253: Prachtige Pjotr**
7 **Jonathan 12: Hij die de rivieren naar de zee leidt**
- **Rode ridder 164: Reis naar Atlantis**
9 **Familie Doorzon 22: Paddo's en patsers**
- **Storm Kronieken van de tussentijd 2: De Dallas-paradox**

Barbaraal van Barbara Stok: in een woord ongelooflijksubliem en ze is Groningse (ik ook, vandaar).

Ik wil elke maand wel drie Mittons. Wauw!

OVERIG *)

De cyclus van Cyann 2: Zes seizoenen op IlO (Bourgeon/Lacroix) 1
Het uitstel 1 (Gibrat) 2
Horizon (Ong) 3
Avontuur zonder Helden 2: Twintig jaar later (Dany/Van Hamme) 4
De dochter van de professor (Guibert) 5
Candid camera (Manara) 6
Elsa 1 (Fauré) 7
Kølk en De Wit betraden hun archief 1 (Kolk/De Wit) 8
This land is my land (Van der Meij) 9
Luka 2 (Mezzomo/Lapière) 10

De dialecten rukken op! Kassa!

Zet-Lijst komt tot stand dankzij de volgende winkels: Het B-Gevaar, Balloon Express, De Boekenhalte, Eppo, Franka, Gilles de Geus, Gobelijn, Het besloten land, Het land van langvergeten, Leidse Stripshop, Mieke's Striptiek, Noord, Paard van Troje, Plok, strips en eh... dingen!, De Poort, De Rat, Snoek, De Striep, 't Strippie. Ook het commentaar is afkomstig van de deelnemende winkeliers.

*) De lijst "Overig" bevat one-shots, tweeluiken en trilogieën

maar-toch-echt-net-zo-schokkende **Mike Diana**. Door drie postzegels van BF 17 of iets even waardevols op te sturen naar Bolwerkstraat 12/2, 2018 Antwerpen, krijg je het blaadje in huis. HvS

Van een aantal studenten aan de kunstacademie van Kampen is een bundeling van eigen werk verschenen. De vijf, die opereren onder de naam **Lamelove** bewijzen in het gelijknamige album hun kwaliteiten. Het prachtig uitgevoerde en gebonden boekje is zowel van buiten als van binnen een lust voor het oog en een genot voor de liefhebber. De kwaliteit is niet altijd constant, maar bij vlagen bijzonder hoog. Bestellen kan bij Jeroen Funke (tel. 038-3325058). SW

Na de publiciteitsstunt rond het nieuwe album van *Largo Winch*, waarvoor door middel van faxberichten een aanslag werd gesuggereerd, heeft uitgeverij Dupuis opnieuw een gerechtelijk probleempje aan de hand: de nieuwe **Buck Danny** blijft in afwachting van de beslechting van een auteursrechtelijk geschil in het magazijn liggen. Bijna vijftig jaar na het eerste album eist ene Georges Troisfontaines (of diens erfgenamen, dat is nog niet bevestigd) zijn deel op. Troisfontaines was een van de co-auteurs van het allereerste *Buck Danny*-verhaal, *De Jappen vallen aan*, dat in 1949 in album verscheen. Hij werkte slechts mee aan de eerste dertien pagina's van dat verhaal, maar meent nu wel rechthebbende te zijn van het 'character' Buck Danny, zodat hij nog heel wat royalties tegoed heeft over de 46 nadien uitgekomen albums. Wordt vervolgd, dus. PvG

De Groninger Sven van der Hart heeft in eigen beheer **Fotostrip** uitgebracht. Het is een verzameling strippagina's die hij maakte voor een tweetal fotobladen. De vormgeving van het dunne album is zeer verzorgd en de strips ogen helder. Uit het naburige Friesland komen Jan Grouwsta en Frank van Seijen. Grouwstra, die regelmatig in *Zone 5300* publiceert, brengt **Retteketet Tsjingboem** uit. Daarin laat hij met twee korte verhalen zien, dat hij op de middenlange afstand beduidend meer in huis heeft dan bij het korte werk. Wie nieuwsgierig is geworden, kan bellen naar nummer 058-2563516.
Ook van Seijen is voor de trouwe small-presslezer geen onbekende. Zijn **Art Applicant** bevat een drietal strips waarbij vooral het titelverhaal opvalt door een mooie, ingetogen wijze van vertellen in zowel woord als beeld. Bestellen kan bij Frank, Voorstreek 14, 8911 JN in Leeuwarden. SW

Al laat de Nederlandse vertaling van Akira nog even op zich wachten, de boeken over manga's blijven verschijnen. De bijbel van **Frederik L. Schodt** op Japans stripgebied krijgt een vervolg. **Dreamland Japan; writings on modern manga** biedt weer veel leuks over deze onfatsoenlijke plaatjes. Nieuw is een heel hoofdstuk over de tijdschriftenmarkt op manga-gebied. (ISBN 1-880656-23-X, *f* 34,-) KvW

In Breda kreeg de redactie een delegatie van 't Vlaams Centrum aan de stand die vermanend meldde dat we nog nimmer aandacht hadden besteed aan **De Tuftuf-club**, het fraai uitgevoerde tijdschrift over het werk van Willy Vandersteen dat alweer aan de vierde aflevering toe is en waarvan de losse nummers 495 Belgische franken kosten, en of we ons verzuim niet goed wilden maken. Bij deze dus. SW

Om te voorkomen dat we in Haarlem weer een reprimande kunnen verwachten, berichten we ook maar dat *De Tuftuf-club* concurrentie heeft gekregen van *De Sterrenplukkers*, een uitgave van **de Verzamel-Link**, een andere vereniging van Sus en Wis-fanaten. Een jaarabonnement kost *f* 25,- of BF500. Informatie is te verkrijgen bij Marcel Mallant, De Wiek 5, 2265 VK, Leidschendam. SW

Woon je in Rotterdam en zie je steeds meer stoere laarzen, Stetsons en bolero's in het straatbeeld opduiken, dan hoeft dat niet aan jezelf te liggen. De redactie van **Zone 5300** gaat momenteel namelijk helemaal op in de voorbereidingen van een country & western special. De Rotterdammers hebben - om in country-jargon te spreken - een keur van artiesten voor je in petto. Zoals daar zijn: Dick Matena met *The angel of death*, een tien pagina-strip over de nacht waarin Hank Williams het tijdelijke voor de eeuwige prairievelden verruilde, *Duck*-tekenaar Jaap Stavenuiter met een verstript Dolly Parton-lied, Windig en De Jong over hun favoriete single en - Saskia en Serge eat your heart out - Jan Vriends met een zelfgemaakte Nedercountry-song in stripvorm. Om het geheel af te maken, bevat de country-*Zone* tevens een eerste proeve van de dronkemans-humor van de Fransman Bouzard. Te verschijnen in januari. Tot die tijd kun je je tegoed doen aan de *Zone* die nu al in de winkels ligt met strips, cultuur & curiosa van Zookie, Jeroen Steehouwer, Peter Pontiac en een samenwerkingsproject van Pieter van Oudheusden en Mark Hendriks. TD

Het Stripschap heeft de eerbiedwaardige leeftijd van dertig jaar bereikt en viert dat onder andere met de uitgave van **Dertig jaar stripschap, dertig jaar strips in Nederland**. De vlag dekt de lading volledig. In het sympathiek geprijsde boekwerk (*f* 14,95) worden door steeds wisselende auteurs in vogelvlucht de laatste dertig stripjaren beschreven. Nostalgisch en toch lezenswaardig SW

Vijftien nummers lang was **Iris** het meest onvoorspelbare striptijdschrift der lage landen. Wanneer het nieuwe nummer uit zou komen, wat erin zou staan, de redactieleden van *Iris* konden het je zelf van tevoren ook niet vertellen. Deze herfst besloten de Nijmegenaren dat de unieke *Iris*-formule was uitgewerkt. "Er zijn zoveel bladen: *Zone 5300, Incognito, Verdomd goed tijdschrift. Iris* voegde daar niet zoveel aan toe," legt ex-redacteur Wilfred Ottenheijm uit. "Bovendien vonden we het leuk om een blad te máken. Verkoop en promotie lagen ons minder." *Iris* is niet meer. Blijken van deelneming en nabestellingen à *f* 5,00 via telefoonnummer 024 - 322 11 21. Het einde van *Iris* zal in de toekomst nog goed zijn voor een feest. Of om *Iris*-coryfee Sjaak de Sjamaan te citeren: "Het web der dualiteiten is bont

Inktvis Prutduktie

gekleurd met emoties." En zo is het. TD

Alle strijdgewoel anno 1997 rondom de Bredase Stripdagen is beëindigd.Tijdens dat partijtje werden ook nog wat prijzen uitgereikt. **Gleevers dagboek** van **Gerard Leever** is uitgeroepen tot Nederlands album van het jaar 1997. **De Moor** en **Desberg** werden gelauwerd voor **Kobe de Koe 5: Het stemgedrag der dieren.** De jaarprijs voor het jeugdalbum ging naar **Stefan** (inmiddels vanwege de commercie Cédric geheten) van **Laudec** en **Cauvin.** Het toekennen van prijzen is een vak apart. Aan de nominaties van het Stripschap is geen geldbedrag verbonden. Niet verwonderlijk, wanneer men bedenkt dat het hier om vrijwilligers gaat. Diezelfde vrijwilligers zorgden trouwens voor een geolied verlopende stripbeurs. Is het mogelijk om de prijsuitreiking net zo perfect, fantastisch en aantrekkelijk te maken als een aantal andere activiteiten? Gooi er een fanfare tegenaan of een toneelgezelschap. Doe iets, verzin voor mijn part een list, maar zorg ervoor dat de uitreiking zó aantrekkelijk wordt dat het publiek er zonder plaatsvervangende schaamte naar kan kijken. KvW

Inktvis Prutduktie

In **Hong Kong** wordt volgend jaar in februari een grote internationale stripbeurs georganiseerd door de Europese Unie. Ook stripmakers uit Europa zullen daar acte de présence geven. Het Nederlandse consulaat ter plaatse heeft Robert van der Kroft en Jesse van Muylwijck uitgenodigd ons land te vertegenwoordigen. Hoewel je je natuurlijk af kunt vragen welke strips onze consul in godsnaam leest om tot zo'n ondoorgrondelijke keuze te komen, verdient het initiatief dat tot doel heeft de Aziatische striplezers met de Europese strip kennis te laten maken, veel applaus. SW

Beginnende stripmakers komen bij de gevestigde uitgevers maar moeizaam aan de bak. Echt groot nieuws mag het niet meer heten. Wel dat het aanstormende talent met de reeks **Formaline flavour** er een veelbelovende manier bij heeft om de eigen geesteskinderen aan de mens te brengen. Zoals de titel suggereert, gaat het om een uitvloeisel van het eigenzinnige *Formaline*-project dat de Bronzen Adhemar Stichting twee jaar geleden presenteerde (zie *ZozoLala 85).* De reeks bestaat uit gefotokopieerde strips met een korte auto-introductie van mensen als Marcel Ruijters, Zookie, Mark Hendriks en Aleksander Zograf. De boekjes verschijnen alleen in het Engels, tellen zo'n vijftien pagina's en kosten enkele guldens dan wel enkele tientallen BF'en. Een klein maar fijn initiatief, dit Formaline flavour, te vinden bij de betere stripwinkels, de Antwerpse verspreider Bries en natuurlijk op het small press-gedeelte van de komende Stripgidsdagen (zie *Agenda).* TD

Een aparte vermelding verdient zonder twijfel het elfde nummer van **Incognito**. Met deze editie steekt het blad moeiteloos elke professionele concurrent naar de kroon. Stripsensatie Lode Devroe levert een verhaal van vier pagina's, Ulli Bürer gaat onverdroten voort met *Six inch stilettos,* Floris Oudshoorn verrast met een kort verhaal en Mark Hendriks legt Tomoyo weer eens onsterfelijke zinnen in de mond. Daarnaast zijn er bijdragen van Berend Vonk, Koen Hottentot, Marq van Broekhoven, Anton Damen, Chris Berg en Fred de Heij. Wie het blad niet heeft, moet als een gek naar zijn stripboer rennen! SW

Vorig jaar mocht Guido van Driel hem in ontvangst nemen voor zijn strip *Meneer Servelaat neemt vakantie.* Dit jaar is de winnaar van de **Prijs De Leeuw** een stuk minder bekend. De strip *Garulfo: Le prince aux deux visages* zal bij de meeste nederlandstalige stripliefhebbers hooguit tot opgetrokken schouders leiden. Toch was dit bitter-komische sprookje van Ayfroles, Maïorana en Leprevost goed voor de BF 200.000 prijzengeld van de grootste stripprijs van België. TD

Nadat de toekomst van de Amerikaanse uitgeverij **Kitchen Sink** maandenlang aan een zijden draadje heeft gehangen en al die tijd geen nieuwe comics zijn verschenen, komt het bericht dat men is gered en overgenomen door de firma met de onheilspellende naam Disappearing Inc. Denis Kitchen, de oprichter en naamgever van Kitchen Sink, blijft de belangrijkste man binnen de nieuwe opzet. Ook worden mensen, die begin dit jaar noodgedwongen werden ontslagen, opnieuw aangetrokken. De eerste nieuwe uitgave is het eerder uitgestelde *The R. Crumb coffee table art book.* PvG

Wie niet in de buurt van een goede stripwinkel woont, loopt veel moois mis. Al jaren verschijnt een groot deel van de interessante strips in het alternatieve circuit: geïmporteerde comics uit de rest van de wereld en smallpress-boekjes uit de betere kopieerwinkel. Helaas is veel van dit fraais door de beperkte distributie voor veel liefhebbers niet te krijgen. Maar vrees niet langer, nu is er **Bries**, het eerste postorderbedrijf in smallpress en alternatieve comics.
Bries is al jaren een gespecialiseerd stripwinkel en -bibliotheek in Antwerpen, waar de fijnproever naar toe kan voor zijn broodnodige dosis Dan Clowes, Joe Matt of Maaike Hartjes. Het is echter niet langer nodig naar de Scheldestad af te reizen. Wie een briefje en een extra postzegel stuurt naar: Kammenstraat 41, 2000 Antwerpen, krijgt de catalogus thuisgestuurd. Voortaan kun je vanuit de luie stoel je keuze maken uit de nieuwste uitgaven van Drawn and Quarterly, Fantagraphics

Omslag Bries catalogus

en al dat moois dat bij mini-uitgeverijtjes verschijnt. Er is voortaan geen enkel excuus meer om deze strips niet in huis te hebben. HvS

Agenda

Wat heeft de Italiaanse strip nog meer te bieden dan het werk van Pratt, Giardino en Manara? Dankzij de overmatige voorzichtigheid van het Nederlandse uitgeefvolk, kunnen we er enkel naar raden. **Tot en met 17 januari 1998** biedt het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal de nieuwsgierige stripliefhebber enig soelaas. Onder de noemer **Scuola Romana dei fumetti** toont het BCB een doorsnee van het werk van de jongste generatie Italiaanse stripmakers. Helaas alleen aan de wand en niet in boekvorm, maar toch... **Tot 1 februari** kun je tevens in het BCB terecht voor *something completely different:* de expositie **Nero. Kroniek van een dagbladverschijnsel**. Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, 02 - 219 19 80.

"Om gelukkige mensen kun je niet lachen." Een keur aan dergelijke fijnbesnaarde krantekoppen bewees dat Peter van Straaten de laatste maanden niet was weg te slaan uit de nationale pers. Aanleiding: het verschijnen van **Peter van Straaten**, een bijna driehonderd pagina's dik overzichtsboek 'gewijd aan' (Uitg. Waanders, *f* 49,50). Daarnaast ontrukte Het Str!pschap Van Straatens en Delportes *Llewelyn Fflint* aan de vergetelheid (zie *Het laatste oordeel).* En alsof dit allemaal nog niet genoeg is, exposeert Het Markiezenhof nog **tot en met 10 januari 1998** een keuze uit Van Straatens werk. Markiezenhof, Steenbergsestraat 8, Bergen op Zoom. Na 10 januari verhuist de expositie naar het slot in Zeist.

Inktvis Prutduktie is eenieder natuurlijk bekend vanwege de illustraties & illuminaties die hij iedere twee maanden in deze rubriek tentoon spreidt. Wie niet voldoende heeft aan deze tweemaandelijkse dosis, kan eens een kijkje nemen in het Drents museum in Assen. De opzet van de tentoonstelling *2000 opa's geleden. Drente vanaf de prehistorie tot nu* is geheel aan Inkies pen ontsproten. Doelgroep: kinderen tot en met twaalf jaar. Mits onder begeleiding van een kind, worden oudere mensen ook getolereerd. Het Drents museum is te vinden naast het provinciehuis aan de Westerbrink 1.

De verzamelaars onder de stripliefhebbers kunnen **6 en 7 december** hun geluk beproeven bij de **Darling Market** in Rijswijk. Van negen tot zeven vindt daar een uitgebreide speelgoed- en stripboekenbeurs plaats. De entree voor "de jeugd van toen en nu" is *f* 6,00. Darling Market, Vomerlaan 12, Rijswijk. Meer informatie: 020 - 622 11 95 (Marion).

In het weekeinde van **13 en 14 december** is Turnhout het toneel van de biënnale **Stripgidsdagen.** In het cultureel centrum De Warande zullen onder meer exposities te zien zijn van het werk van Tardi, Dick Matena en de Bronzen Adhemar-winnaar Ferry. Daarnaast komt zo'n beetje iedereen die in Vlaanderen tekent langs en is er een hele ruimte gewijd aan small press-uitgaven, waar onder andere Marcel Ruijters, Jakob Klemencic, Stéphane Blanquet en Barbara Stok *en plein publique* hun kunsten zullen vertonen. En dat alles, geloof het of niet, gratis en voor niets. Overigens is het de bedoeling dat ter gelegenheid van het festival - na een afwezigheid van meer dan tien jaar - weer een nieuw nummer van **Stripgids** zal verschijnen, met daarin stukken van Bronzen Adhemar-winnaars over hun collegalaureaten. Iemand als Ferry interviewt daarin bijvoorbeeld Tardi, dus dat zou wel eens een opmerkelijke uitgave kunnen worden.

Zondag **11 januari 1998** van tien tot zes in zaal Alpheusdal te Berchem: **de 4e strip-, platen- & cd-beurs**. Als signerende stripmakers worden verwacht: Swarte, Windig & De Jong, Pontiac, Michetz, Cromheecke en Marc-Renier. Het Alpheusdal is te vinden aan de Filip Williotstraat 22 te Berchem (bij Antwerpen) en ligt op een kwartier lopen van het station. De inkom is BF 70. Meer informatie: stripwinkel Alex, Berchem, 03 - 236 25 40.

STRIPVOORSPELLING

De te verschijnen albums zijn gerangschikt naar door de uitgevers opgegeven verschijningsdata. In werkelijkheid verschijnen ze echter vaak later. Achter elk album staan de prijs (Hfl/BF) en de uitvoering (slappe kaft/harde kaft) vermeld. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala*-redaktie.*

- - - - Te verschijnen in december - - - -

- Big Balloon -

Sjors & Sjimmie 39: Bestseller (Diversen) 8,95/180; sk.

- Concept -

De zaak 7: Amersfoort (Diversen) 12,95; sk.
De zaak 8: Apeldoorn (Diversen) 12,95; sk.
Heibel in Den Haag (Diversen) 12,95; sk.

- Dupuis -

Het dagboek van een bos 6: De scharrelkip 2 (Servais) 9,75/180; sk en 18,00/330; hk.
Kleine Robbe 7: Vraag dat aan je papa (Tome/ Janry) 8,95/165; sk.
Kogaratsu 7: De andere kant van de hemel (Michetz/Bosse) 9,75/180; sk en 18,00/330; hk.
Theodoor Cleysters 10: Het achterterras 2 (Le Gall) 9,75/180; sk en 18,00/330; hk.
Vrije Vlucht integraal: Reis naar Italië (Cosey) 36,90/670; hk. *Beide delen in een band.*

- Geïllustreerde Pers -

Het levensverhaal van oom Dagobert 6: Het heden en terug in het verleden (Diversen) 7,95/160; sk.

- Geknipt Papier -

De lichten van de Amalou 5: As (Wendling/ Gibelin) 14,25; sk.
De macht der onschuldigen 3: Providence (Hirn/ Brinschwig) 15,75; sk.
De zandmemoor 2: Morganastad (Dethan) 14,25; sk.
Finkel 2: Oceaan (Gine) 14,25; sk.
Finkel 3: Genos (Gine) 31,50; hk. *De hardcover krijgt een extra katern van 8 blz. met schetsen.*
Het kleine volkje 2: Bonnie-Tom (Duval/Dubois) 14,25; sk.
Het kleine volkje 3: Puckwoodgenies (Duval/ Dubois) 29,75; hk.
Loretta & Harpeya 2 (Crisse) 29,75; hk.
Patje van het Groenewoud 4: Carl (Plessix/ Dieter) 29,75; hk. *Fraai besluit van de serie.*
Taï Dor 7: De profeet (Serrano/Rodolphe & Le Tendre) 29,75; hk.
Xoco 2: O heer die voor ons gevild werd (Ledroit/Mosdi) 15,75; sk.

- Het Volk -

Jommeke 195: Gerommel in de far west (Nys) 6,80; sk.
Jommeke 196: De witte wreker (Nys) 6,80; sk.

- Le Lombard -

Rik Ringers 59: De hand van de dood (Tibet/ Duchâteau) 9,50; sk.

- Sherpa -

Labyrinthen (Mattotti/Kramski) 60,00/1100; hk. *De luxe kost 125,00/2300.*

- Standaard -

Rode Ridder 165: Magiërs Atlantis (Diversen) 6,95/130; sk.
Suske en Wiske 254: Tex & Terry (Diversen) 6,95/130; sk. *De luxe kost 70,00.*
Urbanus 66: De getikte struisvogel (Linthout/ Urbanus) 6,95/130; sk.

- - - - Te verschijnen in januari - - - - -

- Arboris -

Oerbosvertellingen 3 (Aouamri/Laselle) 10,95/220; sk en 19,95/395.

- Big Balloon -

Looney Tunes Strip 10: Marvin the Martian (Diversen) 8,95/180; sk.

- Concept -

De zaak 9: Roermond (Diversen) 12,95; sk.

- Dargaud -

Condor 6 (Autheman/Rousseau) 10,95; sk.

- De Boemerang -

Rooie oortjes erotische verhalen 8 (Diversen) 9,95; sk.

- Dupuis -

Adam 2: Vraag dat aan papa (Basset) 9,75/180; sk. *Net als de kleine Robbe.*
Aria 14: De ruiters van Aquarius (Weyland) 9,75/180; sk. *Vanaf dit deel geeft Dupuis de reeks nog slechts in slappe kaft uit. Jammer jongens, maar je krijgt dus geen harde meer van Aria.*
Billy the Cat 5: Het oog van de meester (Colman/Desberg) 8,95/165; sk.
Cupido 10: Bliksemoperatie (Malik/Cauvin) 8,95/165; sk.
Sarah Spits 13: De schat in de kreek (Wasterlain) 8,95/165; sk.

- Geïllustreerde Pers -

Donald Duck pocket 49: De ijzige strijd (Diversen) 7,95/160; sk.

- Le Lombard -

Dommel 35: De erfenis van de Pastaga (Dupa) 9,50; sk.

- Marcel Ruijters -

Dr. Molotov 5: De vallei der fluitende Trilobieten (Ruijters) 14,25; sk.

- Sherpa -

Alles over Andreas (Lacroix/Sohet) 35,00/650; sk. *Rijk geïllustreerd interviewboek, paperback.*

- Standaard -

Bosschaert/Urbanus: De geverniste vernepelingenskens. Standaard. *Satire op de Vlaamse showbizz.*

- Talent -

Alkibar integraal (Chevalier/Ségur) 54,95; hk. *Eerder als serie verschenen onder de titel De legende der dorre gewesten.*
Kookaburra 2 (Crisse) 14,50; sk en 27,50; hk. *Verschijnt met drie verschillende covers! Over uitmelken gesproken.*
Samber 2: Ik weet dat je terug zult komen (Yslaire) 150,00; hk. *Luxe.*
Sha 2 (Ledroit/Mills) 14,50; sk en 27,50; hk.

- Utopia -

Baron Karnemelk 1: De steen der wijven 10,25; sk.

- niet aangekondigd; toch verschenen -

De huurling bundeling 1 (Segrelles) Arboris; 100,00; hk. *Verhalen 1, 2 en 3.*
De huurling bundeling 2 (Segrelles) Arboris; 100,00; hk. *Verhalen 4, 5 en 6.*
De huurling bundeling 3 (Segrelles) Arboris; 100,00; hk. *Verhalen 7, 8 en 9.*
Don Lawrence Collection 9 (Lawrence) Don Lawrence Fanclub; 89,95; hk.
De school van Arsamia 1 (Bati/Jac) Talent; 14,50; sk en 27,50; hk.
Dossier Franquin (De Saeger) Arboris; 15,95; sk. *Herdruk.*
Doodlopende straten 2: Twee van vijf (De Rie) 5,00; sk.
Heer Bommel volledige werken 7 (Toonder) Panda; 115,00; hk.
Heer Bommel volledige werken 33 (Toonder) Panda; 115,00; hk.
Jackson 4: In het spoor van de Butler-expeditie (Renier/Giroud) Wonderland; 170,00; hk. *Luxe uitgave van het niet eerder in album verschenen laatste Jackson-verhaal.*
Kapitein Rob volledige werken 13 t/m 21 (Kuhn/Werkman) De Vrijheid; 99,00 per stuk; hk.
Kolk en De Wit betraden hun archief 2 (Kolk/De Wit) De Plaatjesmaker; 12,50; sk.
Krijtlijn (Prado) Casterman; 24,25; sk. *Herdruk in slappe kaft.*
Meer sex dan liefde 1 (Oosterwijk) Spaarnestad; 8,95; sk.
Modesty Blaise 6 (Romero/O'Donell) Panda; 99,00; hk. *Verhalen 21 t/m 24.*
Ranx 3: Amen! (Liberatore/Chabat) Himalaya; 29,90; hk.
Schipbreukelingen 1 t/m 4: Het geheim van Kermadec (Mitton) Talent; 14,50 per stuk; sk.
Tomoyo 2: Tante Tomoya (Hendriks) RdH; 19,95; hk.
Troll 1: De deserteurs (Morvan/Star/ Boiscommun) Talent; 14,50; sk.

NUMMERS 92 T/M 86 KOSTEN F 4,00 / BF 75 PER STUK ; NUMMERS 85 EN OUDER F 2,50 / BF 60

95 LIAN ONG, MILAN HULSING
94 BARU, JONG DUITS TALENT, NIX
93 WILL EISNER, JULIE DOUCET, NAAM
92 FRANÇOIS BOUCQ, ORIËNTAALSE DAGBOEKEN, MARK HOREMANS
91 EDMOND BAUDOIN, HERGÉ, MARQ VAN BROEKHOVEN
90 GLEEVER, STRIPGESCHIEDENIS, MILO MANARA & FELLINI, BARBARA STOK
89 ERIC JORIS, HANCO KOLK, BÉHÉ, BENNO VRANKEN, ROBERTA GREGORY
88 JOE MATT, MARK RETERA, BART SCHOOFS
87 WILLEM VLEESCHOUWER, VICENTE SEGRELLES, TED McKEEVER, MICHIEL DE JONG
86 BILL WATTERSON, SPERMINATOR, KOEN, HOTTENTOT, ART SPIEGELMAN, Z-LIJST
85 FORMALINE FOERSTER, FRÉDÉRIC BÉZIAN, MARK HENDRIKS
83 CHARLES BURNS, MARS, GNOE
82 ANDREAS, RORK, CYRRUS, CHRIS BERG
81 HERMANN, JEROEN DE LEIJER, DE WIROJA'S, MARK BEYER
80 VITTORIO GIARDINO, PETER BAGGE, MAAIKE HARTJES, MICHEL PLESSIX,
79 FRANK, ULLI BÜRER, GUIDO VAN DRIEL
78 MARTIN LODEWIJK, SIGNED BY WAR, BEREND VONK
77 KRIJTLIJN, BENN, FLORIS OUDSHOORN
76 INKTVIS PRUTDUKTIE, AL DAVISON, GUMMBAH, PETER DE WIT
75 STUDIO FUNNY FARM, AKTUELE INFORMATIE OVER DIVERSE STRIPMAKERS, RUDOLF KAHL, STRIP TOP 75, HET GELE TEKEN, DE VROUW VAN DE TOVENAAR
74 MARCEL RUIJTERS, RICHARD CORBEN
73 BERT VAN DER MEIJ, DAVE McKEAN, CEREBUS
72 TARDI, THE SANDMAN, DON LAWRENCE
71 DICK MATENA, DELGADITO, STRIPGESCHIEDENIS JAREN '80 TOT NU
69 VROUWEN EN STRIPS, STRIPGESCHIEDENIS JAREN '30, '40 EN '50
67 FRITZ VAN DEN HEUVEL
66 DAVID LYTTLETON, MOEBIUS, DIRK STALLAERT, LEZERSENQUÊTE-2
64 ALOYS OOSTERWIJK, ALBERTO BRECCIA, MARCO VENANZI
63 HANS KRESSE, LEZERS-ENQUÊTE-1, ERIC HEUVEL
62 EEN KLEINE MOORD, RAIVES, STRIPDAGEN HAARLEM, EDMOND BAUDOIN, FRANCOIS RIVIERE-2, ANGLOUMÊME '92, TORENS VAN HET SCHEMERWOUDE
61 CHRISTIAN ROSSI, TRADE PAPERBACKS
58 PAUL TENG, HARD GEKOOKT, ANGLOUMÊME '91
57 AKIRA, LIAN ONG, FRANSE VERZAMELALBUMS
56 RÉGIS LOISEL, MATTHIAS SCHULTHEISS
55 DANIEL TORRES
54 JEAN-CLAUDE SERVAIS, RAGEBOL, EVA DAM
53 JOSÉ MUÑOZ
51 DAVE McKEAN
50 FRANÇOIS BOURGEON, LITTLE NEMO, FELICITATIETEKENINGEN EN -STRIPS
44 VITTORIO GIARDINO, GREBOBLE 1989, MOEBIUS
42 ERIC HEUVEL, STRIPKRITIEK, BLITZ, KAMAGURGA

MAMA (gnoe)
F 34,50 / bf 650

SOEPERMAN: DE 11E DIMENSIE
(rene uilenbroek & willem ritstier)F 8,95 / bf 170

IN DE VAL JEANETTE EN AND'RE VERHALEN
(bundeling zwart-wit strips van berend j. vonk)
f 8,50 / bf 170

ZOZOLALA KLASSIEK-2
een herdruk van de nummers13 t/m 24
(f 37,50 / bf 680)

DE GROTE ZOZOLALA INDEX
een compleet overzicht van de nummers 1 t/m 83 (f 4,50 / bf 90)

BESTELWIJZE: ZIE GIRO KOLOFON (P.2), MET DE VERMELDING VAN DE GEWENSTE ARTIKELEN EN JE EIGEN ADRES

ZOZOLALA Index 1997

nummers 91 t/m 96

Artikelen

Ik wil werkelijk in het leven geloven. Het humanisme van Edmond Baudoin *Toon Dohmen* **91**

Kuifje na de Alfa-kunst *Pieter van Oudheusden* **91**

Acacialaan: Marq van Broekhoven *Jef Nieuwenhuis* **91**

Humor in de verzorgingsstaat. De bevrijdende lach van François Boucq *Toon Dohmen* **92**

Algerije door de ogen van Jacques Ferrandez. De oriëntaalse dagboeken *Jeroen Mirck en Karin van Wylick* **92**

Acacialaan: Mark Horemans *Hans van Soest* **92**

De Negende volgens Eisner *Karin van Wylick* **93**

Strips en het nieuwe alfabetisme. Een essay *Will Eisner* **93**

Niet echt het optimistische type. De 100% intuïtie van Julie Doucet *Toon Dohmen en Katrin Lambrette* **93**

Acacialaan: Naam *Barbara Stok* **93**

De grijze haren van een rocker. Onderweg met Baru *Toon Dohmen* **94**

Fahren...fahren...fahren...auf der Akaziebahn *Kai-Steffen Schwarz* **94**

Acacialaan: Nix *Hans van Soest* **94**

Horizon in zicht. Lian Ongs tocht naar de einder *Karin van Wylick* **95**

Acacialaan: Milan Hulsing *Jantien van Leeuwen* **95**

Wild en ruig. Hein de Kort draait gewoon door *Jef Nieuwenhuis* **96**

Acacialaan : Stefan van Dinther *Gerard Zeegers* **96**

De weemoed van André Geerts *Hans van Soest* **96**

Recensies

Alluard: Dixie Road 1 *Toon* **92**

Andreas: Arq 1 *Jef* **96**

Andreas: Capricornus 1: Het ding *Hans* **91**

Berthet: Prairiehonden *Hans* **91**

Brunschwig : Doerakken 1: Pop Lemen-arm *Karin* **96**

Brunschwig: De geest van Warren 1: Het 19de slachtoffer *Jef* **95**

Cabanes : Blindemannetje 2: Maxou tegen de atleet *Karin* **94**

Cagniat : Doerakken 1: Pop Lemen-arm *Karin* **96**

Corbeyran : De bodem van de wereld 1: Juffrouw H *Karin* **96**

Cosey : Jonathan 12 : Hij die de rivieren naar de zee leidt *Hans* **96**

Dany: Twintig jaar later *Hans* **93**

David: De proefstukken van Piet Pleyter *Gerard* **94**

Delporte: Llewelyn Fflint *Gerard* **96**

Dieter: Labyrinten 1: De god van de pijnen *Toon* **94**

Diversen: Old Cake Comix *Hans* **93**

Diversen: Vieze sprookjes 1: Andersen *Jef* **91**

Dubois: Zwarte Saskia *Karin* **92**

Dufaux: Dixie Road 1 *Toon* **92**

Falque : De bodem van de wereld 1: Juffrouw H *Karin* **96**

Faure : Elsa 1 en 2 *Karin* **96**

Foerster: Prairiehonden *Hans* **91**

Guth: De geest van Warren 1: Het 19de slachtoffer *Jef* **95**

Van Hamme: Twintig jaar later *Hans* **93**

Hermann: Caatinga *Karin* **92**

Hermann: De torens van Schemerwoude *Jef* **93**

Van der Holst: Spekkie Big *Jef* **92**

Labiano: Dixie Road 1 *Toon* **92**

Landman: Je mag alles met me doen *Hans* **93**

Lapière: Luka 1: Alles is een vrouwengeschiedenis *Karin* **91**

Le Tendre: Labyrinten 1: De god van de pijnen *Toon* **94**

Lob: De ijstrein *Hans* **91**

Lodewijk : Agent 327 *Jef* **96**

Makyo : Elsa 1 en 2 *Karin* **96**

Mezzomo: Luka 1: Alles is een vrouwengeschiedenis *Karin* **91**

Mosdi: Dodeneiland 1: In cauda venenum *Paul* **91**

Muñoz: Verhalen uit Joe s Bar 1: Mister Conrad & mister Wilcox *Toon* **92**

Ong: Horizon *Hans* **95**

Pendanx: Labyrinten 1: De god van de pijnen *Toon* **94**

Pinelli: Egri Bikaver *Hans* **94**

Pontiac: Pontiac review 6: De pen en het zwaard *Jantien* **95**

Rochette: De ijstrein *Hans* **91**

Rollin: Zwarte Saskia *Karin* **92**

Sampayo: Verhalen uit Joe s Bar 1: Mister Conrad & mister Wilcox *Toon* **92**

Servain: De geest van Warren 1: het 19de slachtoffer *Jef* **95**

Sokal: Een onderzoek van inspecteur Canardo *Hans* **94**

Sorel: Dodeneiland 1: In cauda venenum *Paul* **91**

Van Straaten: Llewelyn Fflint *Gerard* **96**

Téhy: Fee en de tedere robots: Jam *Jef* **93**

Tillier: Fee en de tedere robots: Jam *Jef* **93**

Vink: De dwaze monnik *Karin* **95**

Yann: Vieze sprookjes 1: Andersen *Jef* **91**

Van Zanten: Het leven trekt aan mij voorbij *Karin* **92**

THE MAGIC ALMANAC
Your Guide to the IMAGINATIVE World of Magic: The Gathering

IT CAN TRANSPORT YOU TO MYSTICAL LANDS, FUEL YOUR COMPETITIVE DRIVE AND STIMULATE THAT OFTEN NEGLECTED MUSHY THING BETWEEN YOUR EARS.

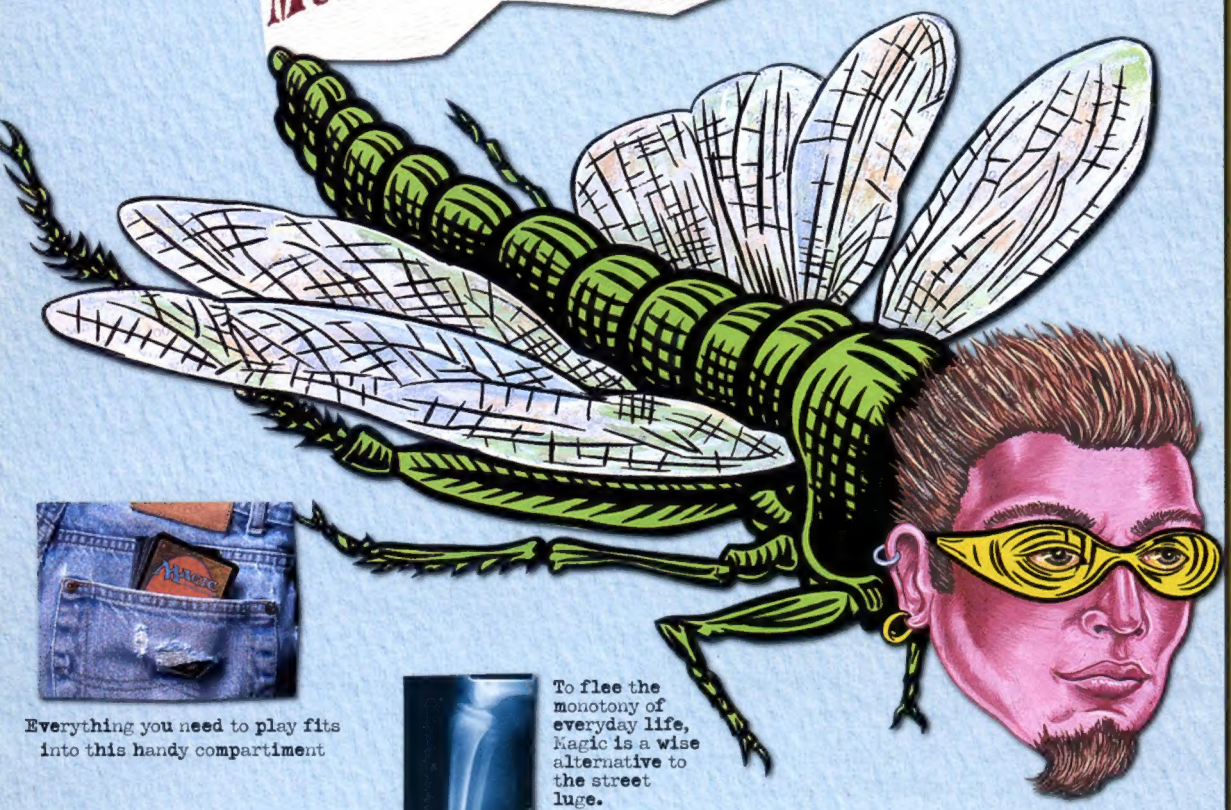

Everything you need to play fits into this handy compartiment

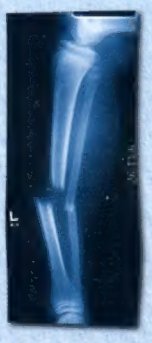

To flee the monotony of everyday life, Magic is a wise alternative to the street luge.

Translated in nine languages, Magic can be played anywhere on earth. As for other locales, we're working on it.

With Magic: The Gathering, it's brains over brawn.

Imagine, a game that relies on social interaction and brain power. What a novel idea !

On the international Pro-Tour circuit, winners walk away with big bucks, and a trail of adoring females in tow.

Each Magic card features artwork so vivid, you may actually feel it's power. This is not

Looking for some mind candy? All you need is a deck of Magic cards, a worthy opponent and a functioning cerebrum. Unleash your intellectual insect! Sprout wings! Fly! Be free!

ENTER HERE

Available at computer-, book- and comicstores

MAGIC The Gathering

For further information: call : (0492) 54 1560